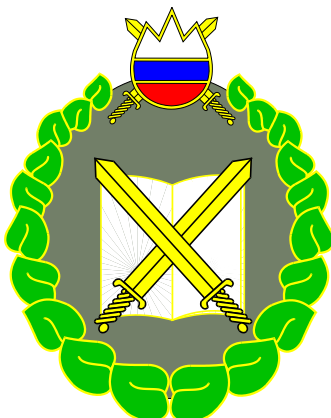

**ŠOLA ZA ČASTNIKE
20. GENERACIJA
SPECIALIZACIJA PEHOTA**

ZAKLJUČNA NALOGA

POOBLASTILA PRIPADNIKOV SLOVENSKE VOJSKE V TUJINI

Kandidat: desetnik Modic Robert

Mentor: VVU XV. razreda, mag. Drago Bitenc

Komentor: VVU XII. razreda, mag. Gregor Potočnik

Maribor, september, 2009

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA OBRAMBO
Slovenska vojska

Poveljstvo za doktrino, razvoj,
izobraževanje in usposabljanje
Šola za častnike

Številka:

Datum:

ZAKLJUČNA NALOGA

POOBLASTILA PRIPADNIKOV SLOVENSKE VOJSKE V TUJINI

Kandidat-slušatelj: desetnik, Robert Modic

Mentor: VVU XV. razreda, mag. Drago Bitenc

Komentor: VVU XII. razreda, mag. Gregor Potočnik

Maribor, september 2009

POVZETEK

Prisotnost vojaških enot v globalnem svetu je vse večje. Mirovne operacije so postale eden od mehanizmov mednarodne skupnosti za reševanje sporov. Organizacija Združenih narodov je organizacija kolektivne varnosti v svetu in ima legitimno pravico za izvajanje mirovnih operacij in uporabo sile. Pravno podlago za izvajanje mirovnih operacij in uporabe sile ji dajejo mednarodno sprejete pogodbe, konvencije in sporazumi. Vsaka mirovna operacija ima svoj mandat, ki izhaja iz resolucij Varnostnega sveta Združenih narodov. V teh operacijah so na prizoriščih prisotne oborožene vojaške enote, ki imajo na podlagi mandata določena pooblastila za uporabo sile. O uporabi sile za določeno mirovno operacijo se odloča na najvišjem političnem nivoju, kjer se v obliki dokumentov prenese do slehernega vojaka na terenu. Poznavanje, jasnost in razumljivost pravil uporabe sile na terenu je ključnega pomena za uspeh mirovnih operacij, ker je od ravnanja vojakov na terenu pogosto odvisno življenje in smrt udeležencev mirovne operacije, sprtih strani in lokalnega prebivalstva.

KLJUČNE BESEDE:

kolektivna varnost, mirovne operacije, pravna podlaga, pooblastila

SUMMARY

The presence of military forces in the global world is growing. Peacekeeping operations have become one of the mechanisms of the international community for solving conflicts. The United Nations is an organization of collective security in the world and has a legitimate right to carry out peacekeeping operations and the use of force. The legal basis for the implementation of peacekeeping operations and the use of force are the accepted international treaties, conventions and agreements. Each peacekeeping operation has its own term, arising from the resolutions of United Nations Security Council. In these operations are present armed military units who have, based on a mandat, certain powers to use force. The use of force for a peacekeeping operation is decided at the highest political level, where they pass it through in the form of a document for every soldier on the field. Knowledge, clarity and understanding of the rules of the engagement on the field is crucial to the success of peacekeeping operations. From the soldiers behaviour on the field often depends the life and death of the participants in peacekeeping missions, parties in the conflict and of the local population.

KEY WORDS:

collective security, peacekeeping operations, legal basis, authorization

KAZALO

POVZETEK.....	ii
SUMMARY.....	iii
KAZALO.....	iv
1 UVOD.....	1
1.1 IZHODIŠČE ZAKLJUČNE NALOGE.....	1
1.2 NAMEN IN CILJI RAZISKAVE.....	1
1.3 METODE DELA.....	2
1.4 STRUKTURA ZAKLJUČNE NALOGE.....	2
2 OZN IN SISTEM KOLEKTIVNE VARNOSTI.....	3
3 OZN IN MIROVNE OPERACIJE.....	4
3.1 RAZVOJ.....	5
3.2 TIPOLOGIJA.....	7
3.2.1 Operacije ohranjanja miru.....	7
3.2.2 Prisilne akcije.....	8
3.2.3 Operacije uveljavljanja miru.....	8
4 PRAVNI OKVIR ZA IZVAJANJE MIROVNIH OPERACIJ.....	10
4.1 MANDAT.....	10
4.2 ROE.....	12
4.2.1 Pravila delovanja v mirovnih operacijah OZN.....	13
4.2.2 NATO pravila delovanja.....	15
4.3 SOP.....	15
4.4 SPORAZUM O STATUSU SIL.....	15
4.5 SPORAZUM O SODELOVANJU SIL.....	16
4.6 KONVENCIJA O PRIVILEGIJAH IN IMUNITETAH OZN.....	16
4.7 KONVENCIJA O VANOSTI OSEB OZN IN SPREMLJEVALNEGA OSEBJA.....	16
4.8 NACIONALNA ZAKONODAJA.....	17
4.8.1 Pravne podlage sodelovanja Slovenske vojske v mirovnih operacijah.....	17
4.9 MEDNARODNO PRAVO OBOROŽENIH SPOPADOV.....	19
5 PRAVILA UPORABE SILE V OKO POD VODSTVOM OZN.....	21
6 PRAVILA UPORABE SILE V OKO POD VODSTVOM NATA.....	23
7 POOBLASTILA IN POSTOPKI UPORABE SILE.....	23
8 ZAKLJUČEK.....	27
LITERATURA.....	29
VIRI.....	29
SEZNAM SLIK IN TABEL.....	30
SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC.....	31
SLOVAR TUJIH IZRAZOV.....	32
IZJAVA O AVTORSTVU.....	33

1 UVOD

Odkar se je zaključilo obdobje bipolarne svetovne ureditve v poznih osemdesetih letih, je bila geopolitična situacija podvržena mnogim spremembam. S koncem hladne vojne se je v Evropi zmanjšala nevarnost svetovne vojne in se je povečala cela vrsta drugih nevarnosti, kot so medetnični konflikti, politična in gospodarska nestabilnost, širjenje jedrskega, biološkega in kemičnega orožja, terorizem in regionalnih spopadov, ki so osredotočeni na območju jugovzhodne Evrope, Kavkaza in Centralne Azije. Širitev kroga nalog na omenjena področja zahteva prilagoditev in krepitev zmogljivosti. V zadnjem obdobju je vedno bolj izpostavljen terorizem kot oblika ogrožanja varnosti držav. Teroristični napadi skrajnežev v ZDA in drugod so sprožili mehanizme nacionalne in kolektivne varnosti.

Mirovne operacije zajemajo prizadevanja mednarodne skupnosti (v okviru OZN kot krovne organizacije ali v okviru regionalnih dogovorov – NATO, OVSE, EU, AU), ki vključujejo vojaške ali nevojaške dejavnosti, katerih skupni cilj je zagotavljanje svetovnega miru in varnosti ter preprečevanje, da bi lokalni konflikt prerasel v globalnega.

Združeni narodi – ZN (ang. United Nations – UN) so organizacija kolektivne varnosti v svetu in so odgovorna institucija za izvajanje mirovnih operacij. Zaradi spremenjenih značilnosti konfliktov so se spremenile tudi mednarodne mirovne operacije. Postale so namreč številčnejše, kompleksnejše in bolj raznolike, poleg vojaških pa so zajele tudi politične in humanitarne aspekte. Obstajajo različni tipi mirovnih operacij. Vsaka mirovna operacija ima svoj mandat, ki izhaja iz resolucij Varnostnega sveta Združenih narodov. To temo za zaključno nalogo sem si izbral z namenom, da jedrnato predstavim ključne pravne podlage za izvajanje mirovnih operacij in pravne podlage za uporabo sile, ki jo pripadnik Slovenske vojske lahko uporabi v tujini, ne more pa jo uporabljati v Sloveniji. V ta sklop so zajeta predvsem pooblastila kot so npr. izvajanje kontrolnih točk, pregled oseb in objektov, vzdrževanje javnega reda in mira itd.

Namen zaključne naloge je tudi prispevati k boljšemu razumevanju in poznavanju te tematike drugim udeležencem, ki so ali pa še bodo sodelovali v tovrstnih operacijah.

1.1 IZHODIŠČE ZAKLJUČNE NALOGE

V zaključni nalogi se predvsem osredotočam na tiste operacije, v katerih neposredno sodelujejo oborožene vojaške sile, ki imajo na podlagi mandata določena pooblastila za uporabo sile. To so predvsem operacije ohranjanja miru, prisilne akcije in operacije vsiljevanja miru. V zaključni nalogi bom predstavil pravni okvir in pravne podlage za izvajanje teh pooblastil ter kdaj, kako in na kakšen način se uporaba sile lahko uporabi. Poznavanje in jasnost teh pravil je ključnega pomena za uspeh mirovnih operacij, nemalokrat pa tudi za preprečitev kaznivih dejanj zoper človečnost in mednarodno pravo. Kot izhodišče preučevanja sem si izbral Ustanovno listino Združenih narodov kot temeljnega dokumenta, ki opravičuje uporabo vojaških sil na območju kriznega odzivanja in jim zagotavlja legitimnost.

1.2 NAMEN IN CILJI RAZISKAVE

Namen:

- Predstaviti Organizacijo združenih narodov in sistem kolektivne varnosti,
- proučevati mirovne operacije in pravne podlage za izvajanje le-teh,
- proučevati pravne podlage za uporabo sile v tujini.

Cilji:

- Ugotoviti pravne podlage za izvajanje pooblastil pripadnikov Slovenske vojske v tujini.

HIPOTEZA:

- V Republiki Sloveniji je potrebno zaradi jasnosti pri uporabi sile pripadnikov Slovenske vojske v tujini v Zakonu o službi v slovenski vojski podrobneje opredeliti pooblastila za uporabo sile v tujini kot tudi način njihovega izvajanja.

1.3 METODE DELA

Zaključna naloga bo temeljila predvsem na teoretičnem preučevanju primarnih in sekundarnih virov in analizi mednarodnega prava in mednarodnih predpisov, mednarodnih pogodb, konvencij, nacionalne zakonodaje in drugih predpisov s področja uporabe sile vojaških enot v mirovnih operacijah.

Poleg zgoraj navedenih virov bom pri svojem delu uporabil tudi gradivo s predavanj ter interne vire in literaturo, predvsem interno gradivo za potrebe Slovenske vojske v sklopu ciljnega raziskovalnega razvojnega projekta z naslovom Mednarodno pravo oboroženih spopadov (CRRP).

1.4 STRUKTURA ZAKLJUČNE NALOGE

Zaključna naloga je sestavljena iz osmih glavnih poglavij v katerih je v prvem, drugem in tretjem poglavju najprej v uvodu opredeljena kratka vsebina, cilji, namen in hipoteza zaključne naloge, ki je služila kot podlaga oz. jedro preučevanja. V drugem in tretjem poglavju je na kratko opredeljen sam sistem kolektivne varnosti, OZN in razvoj mirovnih operacij.

Od četrtega do sedmega poglavja sledi jedro oz. glavni del zaključne naloge, kjer so na podlagi predhodno postavljene hipoteze preučevane pravne podlage za izvajanje pooblastil Slovenske vojske v tujini. V četrtem poglavju je predstavljen pravni okvir za izvajanje mirovnih operacij in dokumente oz. listine, ki dajejo pravno-formalno legitimnost za izvajanje le-teh in druge dokumente, ki določajo pogoje, uporabo in načine izvajanja sile oz. pooblastil nad civilnim prebivalstvom v tujini. Sledi peto in šesto poglavje, kjer je prikazan sam postopek oz. hierarhijo dokumentov, ki opredeljujejo uporabo sile od politične odločitve do najnižje operativno- taktične ravni na terenu. Sedmo poglavje opisuje nekaj pooblastil kot so izvajanje kontrolnih točk, preiskave oseb, vozil,...in postopki ob izvajanju le-teh.

Sledi zaključni del oz. osmo poglavje, kjer so prikazana najpomembnejše ugotovitve in spoznanja ter razlaga oz. ocenitev postavljene hipoteze.

2 OZN IN SISTEM KOLEKTIVNE VARNOSTI

Thomas Hobbes je v eni od svojih misli zapisal, da je stanje, v katerem vlada vojna "vseh proti vsem" naravno stanje v človeški družbi in da šele monopol nad sredstvi prisile (kot pogoj za nastanek države) omogoča preseči to stanje ter doseči pogoje za dosego miru. Iz takega stanja se po nekem obdobju izkristalizirajo zavezništva in ustvari se razmerje sil, ki omogoča vzpostavitev monopolov nad sredstvi prisile, sporazum o končanju vojne in vzpostavitev miru. Mir torej ni naravno stanje človeške družbe, je le obdobje med dvema vojnama oz. čas brez vojne. Zato si je za ohranitev miru treba stalno prizadevati.

Prizadevanja za ohranjanje miru je v zgodovini mednarodnih odnosov ustvarilo tri temeljne modele organiziranosti:

- Svetovna država - vsaka država je na centraliziran način oblasti ohranjala monopol nad centri prisile in uporabe sile (npr. Kitajski imperij).
- Ravnotežje sil – temelji na pluralnosti organiziranih enot, ki jih poznamo kot države. Vsaka država zase drži monopol nad lastnimi sredstvi prisile (vojska, policija). V tem sistemu postane najpomembnejša dejavnost za ohranjanje miru oblikovanje zavezništev in vzpostavljanje ravnotežja sil. Kadar obstaja ravnotežje sil, je prisotno spoštovanje do moči drugih, kar povzroča mir kot stranski produkt tega ravnotežja. Ima pa tak sistem tudi negativni stranski učinek, ki se imenuje oboroževalna tekma, katera skrb za doseganja ravnotežja sama po sebi generira vir nestabilnosti in ogrožanja miru.
- Kolektivno varnost.

Ravno zaradi oboroževalne tekme in posledic I. svetovne vojne se je pojavila nova ideja o kolektivni varnosti pod okriljem Društva narodov (Versajska mirovna pogodba 1919, predhodnice današnje Organizacije združenih narodov), ki je temeljilo na spoštovanju mednarodnega prava in dejstvu, da je neodvisnost držav vrednota, ki jo morajo braniti vsi ne glede na to ali so države vključene ali niso vključene v konflikt. Bistvo pojma kolektivne varnosti ni več skupna kolektivna samoobramba, kot je bil primer pri oblikovanju zavezništev in vzpostavljanju ravnovesja sil, temveč kolektivno varovanje miru in skupen nastop zoper vsakega kršitelja.

Zaradi lastnih interesov velesil, realnega razmerja sil in zaradi tega neenakopravnost v mednarodnih odnosih, v praksi ideja o kolektivni varnosti ni zaživela vse do konca II. svetovne vojne.

Po drugi svetovni vojni je nastala nova modificirana ideja kolektivne varnosti ob upoštevanju realne moči monopola prisile posameznih držav. Zaživela je v ideji ustanovne listine OZN s funkcijo varnostnega sveta (pet stalnih članic), da odloča o uporabi ali neuporabi (veto) prisilnih sredstev. OZN je do danes ohranjala globalni mir, ni pa mogla preprečiti lokalnih vojn oziroma oboroženih spopadov.

3 OZN IN MIROVNE OPERACIJE

Začetek nove organizacijske strukture reševanja mednarodnih konfliktov z vzpostavitvijo novega pristopa h kolektivni varnosti datira v leto 1941 (Atlantska listina 14. avgusta, podpisana s strani predsednika ZDA in predsednika britanske vlade), 1.1.1942 pa je 26 držav podpisalo deklaracijo Združenih narodov kot podlago za ustanovitev novega svetovnega sistema urejanja mednarodnih odnosov z opustitvijo sile.

Ustanovna lista Združenih narodov je bila podpisana dne 26.6.1945 v San Franciscu, v veljavo pa je stopila kot mednarodna pogodba 24.10.1945, ko jo je ratificiralo 5 stalnih članic varnostnega sveta (ZDA, Velika Britanija, Francija, Sovjetska zveza in Kitajska) in večina 50 podpisnic.

V skladu s 1. odstavkom 1. člena Ustanovne listine Organizacije Združenih narodov (UL OZN), je glavna naloga OZN varovati mednarodni mir in varnost ter v ta namen: izvajati učinkovite kolektivne ukrepe, da se preprečijo in odvrnejo grožnje miru in da se zatrejo agresivna dejanja ali druge kršitve miru, in si prizadevati, da se mednarodni spori ali pa situacije, ki bi utegnile privedi do kršitve miru, zgladijo ali uredijo z mirnimi sredstvi in v skladu z načeli pravičnosti in mednarodnega prava. Ustanovne članice OZN so v ta namen v Ustanovni listini predvidele tri temeljne mehanizme ohranjanja in vzpostavljanja mednarodnega miru in varnosti:

- splošno in skoraj absolutno prepoved enostranske uporabe sile v mednarodnih odnosih;
- sredstva mirnega reševanja sporov, opredeljena v VI. poglavju UL OZN;
- sistem kolektivne varnosti, opredeljen v VII. poglavju UL OZN.

V skladu s 3. odstavkom 4. člena UL OZN si morajo države ves čas prizadevati svoje mednarodne spore reševati z mirnimi sredstvi in na tak način, da ne ogrozijo mednarodnega miru in varnosti. Države morajo pri tem upoštevati temeljno načelo sodobne mednarodnopravne ureditve, opredeljeno v 4. odstavku 2. člena UL OZN, splošne prepovedi grožnje s silo ali uporabe sile, ki bi bila naperjena proti ozemeljski celovitosti ali politični neodvisnosti katerekoli države, ali pa ki bi bila kako drugače nezdružljiva s cilji OZN. To načelo obvezuje vse države tudi, če niso članice OZN. V Deklaraciji načel mednarodnega prava o prijateljskih odnosih in sodelovanju v skladu z Ustanovno listino OZN, ki je bila sprejeta leta 1970, je uporaba sile opredeljena kot kršitev mednarodnega javnega prava, agresivna vojna pa kot zločin proti miru. Načelo prepovedi uporabe sile je bilo dopolnjeno leta 1974 z definicijo agresije, ki jo je sprejela Generalna skupščina OZN. Pomembno je, kdo je prvi začel z agresijo, zato se loči med neposrednimi in posrednimi oblikami prve uporabe oborožene sile. Med neposredne oblike prve uporabe oborožene sile spadajo invazija, okupacija tujega ozemlja, bombardiranje, pomorska blokada in napad na tuje oborožene sile. Med posredne oblike prve uporabe oborožene sile spada dopustitev tretje države, da uporabi ozemlje za napad na tretjo državo in pošiljanje oboroženih skupin v imenu države na tuje ozemlje.

Uporaba sile je izjemoma lahko le kot samoobramba v primeru oboroženega napada (51. člen UL OZN) ali na podlagi predhodnega pooblastila Varnostnega sveta OZN v primeru grožnje miru, kršitve miru ali agresije. Napadena država v tem primeru nima pravice do samoobrambe, povračilnih ukrepov ali naknadnega povračila škode, če je napadena na podlagi pooblastila VS.

V šestem poglavju UL ZN so od 33. do 38. člena predvidena diplomatsko-pravna sredstva za mirno reševanja sporov, kot so pogajanja, anketa, posredovanje, sprava, rabsodništvo,

sodna rešitev, uporaba regionalnih dogovorov in druga mirna sredstva po izbiri strank v sporu. V tem primeru ima Varnostni svet (VS) vlogo posrednika in sme dati priporočila glede reševanja takšnega spora ali situacije. Ukrepi Varnostnega sveta po VI. poglavju so priporočilne narave in kot takšni niso pravno obvezujoči. Kakršnakoli priporočila lahko Varnostnemu svetu daje tudi Generalna skupščina.

V sedmem poglavju UL OZN od 39. do 51. člena so predvidene akcije ob morebitnem ogrožanju miru, kršitvi miru in agresivnih dejanjih. Ukrepi se nanašajo na sankcije in prisilne akcije. Tako 41. člen predvideva sankcije, ki ne vključuje uporabo oborožene sile v obliki prekinitve gospodarskih odnosov, železniških, pomorskih, zračnih, poštnih, telegrafskih, radijskih in drugih telekomunikacijskih sredstev ter pretrganje diplomatskih odnosov. Pri teh ukrepih morajo sodelovati vse članice OZN, ker so za njih te odločitve VS obvezujoče. Če se akcije iz 41. člena pokazale kot neustrezne, lahko VS po 42. členu izvede kolektivno vojaško akcijo, ki lahko vključuje demonstrativne ukrepe, ki so namenjeni zastraševanju ali grožnji, ukrepe z uporabo oborožene sile brez boja (npr. blokada) ter oborožene vojaške operacije, ki se izvedejo z zračnimi, pomorskimi ali kopenskimi silami članov OZN. V skladu s 43. čl. UL OZN lahko VS zahteva od članic, da prispevajo potrebne oborožene sile in drugo pomoč za zasnovo in izvedbo kolektivne vojaške akcije, vendar pod pogojem, da so države članice ali skupina držav z OZN predhodno sklenile dogovor. Pomanjkanje takih sporazumov sicer ne izključuje možnosti, da bi države članice prispevale svoje kontingente oboroženih sil ad hoc, na zahtevo VS, vendar pa VS nima avtoritete, da bi članicam zaukazal sodelovanje v vojaških akcijah, kot lahko to stori glede uporabe ukrepov brez oborožene sile po 41. členu UL OZN. V tem primeru se je v praksi uveljavilo pravilo, da sme Varnostni svet posamezno državo, skupino držav ali regionalno organizacijo pooblastiti, da v okviru kolektivne prisilne akcije uporabijo oboroženo silo.

3.1 RAZVOJ

Mirovne operacije je v osnovi mogoče uvrstiti v dve temeljni kategoriji in sicer na neoborožene vojaške opazovalne misije (angl. unarmed military observer missions) in oborožene mirovne misije (angl. armed peacekeeping missions). Mirovne operacije torej niso bile izrecno predvidene v UL OZN, temveč so se razvile v praksi z razvojem sodelovanja mednarodnih sil na podlagi različnih mandatov Varnostnega sveta. Za mirovne operacije pravimo, da so opredeljene v poglavju šest in pol, ker so neke vrste vmesna stopnja med sredstvi mirnega reševanja sporov, po VI. poglavju UL OZN, ki so prostovoljne narave, in prisilnim vojaškim posredovanjem prisilne narave po VII. poglavju UL OZN. Obdobje od leta 1947, ko je prišlo do prve pobude za morebitno operacijo za ohranjanje v okviru OZN, pa do danes, lahko razdelimo na tri ključne faze:

- 1. faza: od leta 1947 do 1956, ko se razvijajo predvsem opazovalne misije z manjšim številom vojaških oseb, s praviloma bolj diplomatskimi kot vojaškimi pooblastili;
- 2. faza: od sueške krize leta 1956 do 1988, ko se razvije veliko dolgih operacij za ohranjanje miru, povezanih s konflikti hladne vojne;
- 3. faza: po letu 1988, ko se zelo poveča število mednarodnih oboroženih spopadov in posledično število mirovnih operacij (Jelušič, 2003: 23).

Po letu 1998 je prišlo do hitrega naraščanja mirovnih operacij pod zastavo OZN, pa tudi njihovi mandati so se v primerjavi s preteklimi operacijami močno spremenili. V tradicionalnih operacijah hladne vojne je bil mandat večinoma povezan z glavno nalogo, ponavadi z razmejevanjem ali opazovanjem sprtih strani. Po koncu hladne vojne opazimo multipliciranje nalog in zelo različno sestavo sil, od vojske, civilne policije, diplomatov, civilnih uslužbencev ter nevladnih organizacij. Tradicionalne operacije v času hladne vojne lahko imenujemo tudi **prva generacija mirovnih operacij** za katere je značilno:

- podpora mednarodne skupnosti, izražena v resoluciji VS,
- sile sestavljajo prostovoljni kontingenti držav članic OZN,
- financirajo se iz proračuna OZN,
- delujejo pod izključnim vodstvom VS, izvršna pooblastila ima Generalni sekretar OZN, na terenu poveljnik sil,
- sile so lahko prisotne samo na podlagi privolitve vpletenih strani,
- delujejo nepristransko do vseh strani v sporu ali spopadu,
- nimajo pravice uporabe sile, razen v primeru samoobrambe (CRRP, str. 249).

Prve generacije mirovnih operacij so v začetku bile predvsem opazovalne narave z nalogo opazovanja, poročanja in nadzorovanja spoštovanja sporazumov. Prevladovale so majhne neoborožene misije. Kasneje pa so jih sestavljale tudi lažje oborožene vojaške sile, ki so s fizično prisotnostjo med strankami preprečevale ponovne izbruhe sovražnosti oz. spopadov. Tradicionalne mirovne misije so bile zamišljene so kot začasen ukrep, namenjen predvsem ustavitvi oz. preprečevanju spopadov, ne pa političnemu reševanju celotnega spora. Dovoljeno uporabe sile se je kasneje kmalu razširilo od osebne samoobrambe tudi na samoobrambo drugih pripadnikov, opreme in položajev misije ter kasneje tudi na zaščito, pred nasilnimi poskusi preprečiti izvajanje nalog mandata.

V obdobju po koncu hladne vojne je prišlo do sprememb, ki so bistveno vplivale tako na vlogo kot na način izvajanja mirovnih operacij. Značilen je razvoj in prevlada **mirovnih operacij druge generacije** za katere je značilno (CRRP, str. 255):

- naraščanje števila mirovnih operacij in obsega sodelujočih sil;
- večja kompleksnost in konfliktnost operativnega okolja mirovnih operacij;
- širitev nalog mirovnih operacij (humanitarna pomoč, civilno-upravne naloge, nadzor nad spoštovanjem človekovih pravic, nadzorovanje volitev, policijska in pravosodna podpora, usposabljanje in izvajanje reform, itd.);
- občasno opuščanje pogoja privolitve strank v sporu v prisotnost in mandat mirovne operacije;
- povečana potreba po vojaški podpori oz. povečana pripravljenost za bolj robustno uporabo sile;
- krepitev vloge regionalnih organizacij in večnacionalnih *ad hoc* koalicij pri izvajanju mirovnih operacij in s tem povezan razvoj »hibridnih« oz. partnerskih operacij.

Značilno za MO druge generacije je bolj robustna uporaba oborožene sile tudi preko pravice do samoobrambe sil OZN pri čemer je vodenje in izvajanje takšnih operacij prepuščala predvsem drugim mednarodnim organizacijam, kot je npr. NATO, in večnacionalnim koalicijam. Zlasti v zadnjih letih pa Varnostni svet robustnejši mandat za uporabo sile podeljuje tudi mirovnim silam pod lastnim poveljevanjem in nadzorom. Ker so mandati operacij postajali vse obsežnejši in kompleksnejši, je v praksi postala uporaba sile s strani mirovnih sil pogostejša, ki se je posledično širila tudi meje svojega delovanja na (CRRP, str. 355):

- zaščito humanitarnih dejavnosti;
- razoroževanje in demobilizacijo oboroženih skupin;
- podporo prehodni civilni upravi, vključno s preprečevanjem nasilnega oz. oboroženega oviranja volitev;
- zaščito in podporo beguncev;
- preprečevanje genocida in/ali množičnih kršitev človekovih pravic.

Leta 2000 je Sosvet OZN o mirovnih operacijah objavil t.i. Brahimijevo poročilo v katerem je med temeljnimi ukrepi za izboljšanje upravljanja mirovnih operacij priporočil tudi jasno definiranje mandata MO, širša pooblastila vojaškega dela operacije za uporabo sile pri zaščiti

same misije kot tudi civilnega prebivalstva. Pravila delovanja naj ne bi bila omejevalna ampak dovolj prožna za odgovore na konkretne oborožene napade, ki bi omogočala tudi eliminacijo vira smrtonosne sile usmerjene proti mirovnim silam OZN ali osebam pod njihovo zaščito ter v nevarnih situacijah dovoljevala prvo uporabo sile.

3.2 TIPOLOGIJA

Klasifikacija oziroma načelna delitev mirovniških operacij nam kaže na kompleksnost in raznolikost nalog, s katerimi se srečujejo organizatorji mirovniških operacij. Pojav različnih klasifikacij pri organizatorjih in pa nastajanje novih operacij pa nam govori, da so naloge, opredeljene v takšnih operacijah, težko ločljive. Po eni strani so daleč stran od klasičnih vojaških nalog in bližje policijskim nalogam, po drugi strani pa lahko izredno hitro prerastejo v časovno omejene zahtevne vojaške operacije z visoko stopnjo dinamike. Kljub temu je mogoče opredeliti nekatere temeljne tipe mirovniških operacij in njihove posebne značilnosti. V teoriji in vojaških doktrinah obstaja glede na različne kriterije razvrščanja več kategorizacij mirovniških operacij, in sicer glede na stopnjo oboroženosti, glede na mandat za uporabo sile, glede na raznovrstnost sestave in nalog, glede na strukturo poveljevanja in nadzora itd. Leta 1992 je takratni Generalni sekretar OZN Boutros Gahali na priporočilo VS pripravil dokument, imenovan *Dnevni red za mir: preventivna diplomacija, vzpostavljanje miru in ohranjanje miru* na podlagi katerega se razvijejo naslednje vrste MO:

- preventivna diplomacija,
- vzpostavljanje miru (peace making),
- ohranjanje miru (peace keeping),
- izgradnja miru (peace building).

Poleg zgoraj omenjenih MO Slovenska doktrina med OKO uvršča še vsiljevanje miru, humanitarna pomoč ter druge stabilizacijske dejavnosti kot so npr. podpora zaščite in reševanja, iskanje in reševanje, evakuacija, vojaška pomoč, sankcije in embargo, demonstracija sile, obnova po konfliktu in delovanje proti uporniškim silam.

V zaključni nalogi se bom predvsem osredotočil na tiste MO, ki se glede na naravo njihovega mandata za uporabo sile delijo na (CRRP, str. 300):

- tradicionalne operacije ohranjanja miru brez pooblastil za uporabo sile onkraj taktične uporabe sile v samoobrambi in za zaščito mandata (praviloma na podlagi VI. poglavja ali 40. člena UL OZN);
- prisilne vojaške operacije s polnimi pooblastili za strateško uporabo sile po VII. poglavju UL OZN;
- operacije z mandatom z elementi VI. in VII. poglavja (»robustne« operacije);

3.2.1 Operacije ohranjanja miru

Ohranjanje miru se izvaja v okviru VI. poglavja ustanovne listine Organizacije združenih narodov. Pri teh operacijah je pomembno strinjanje oz. privolitev sprtih strani, načelo nepristranskosti in dogovor o prekinitvi spopadov ter nadaljnji sporazumi glede razmestitve in pogojev delovanja mirovniških sil OZN. Operacije ohranjanja miru so usmerjene v opazovanje in nadzor spoštovanja vojaških dogovorov, kot so dogovor o prekinitvi ognja, tamponska cona ali demilitarizirana cona in postavitvijo vojaških enot OZN med strankami v sporu (med državami ali znotraj države) z namenom preprečiti ponovni izbruh sovražnosti. Vojaški del teh operacij praviloma sestavljajo nacionalni kontingenti, vključeni v sile pod enotnim poveljstvom in nadzorom OZN. Praviloma gre za lahko oborožene misije, ki nimajo bojnih funkcij. Vojaška sila namenjena zagotavljanju stabilnega varnega okolja je lahko uporabljena le v samoobrambne namene in za obrambo določeno z mandatom. Slovenska

vojska v skladu s Slovensko doktrino s svojo prisotnostjo odvrta nasprotne strani od nasilnih dejanj, nadzira hrambo ali uničenje oborožitve in streliva, izvaja posredniške naloge med pogajanj, raziskuje kršitve mirovnega sporazuma, nadzira umik, razoroževanje in demobilizacijo sil, zbira informacije, podpira volitve, podpira delovanje vladnih in nevladnih organizacij in posreduje z uporabo sile ob kršitvah sporazumov ali v primeru ogrožanja pripadnikov mirovnih sil v skladu s pravili delovanja.

Temeljne značilnosti delovanja v operacijah ohranjanja miru so (CRRP, str. 303):

- ohranjanje že doseženega premirja in nadzor nad izvajanjem sklenjenih sporazumov;
- razmestitev le s privolitvijo vseh glavnih strank v sporu (načelo privolitve);
- nepristranskost mirovnih sil glede vsebine spora (načelo nepristranskosti);
- pooblastilo za uporabo sile le v samoobrambi ali za zaščito mandata in zgolj kot skrajno sredstvo (načelo neuporabe sile).

3.2.2 Prisilne akcije

Po širši razlagi med prisilne akcije spadajo vse mirovne operacije, ki vključujejo elemente prisilnih akcij po VII. poglavju UL OZN v ožjem smislu pa štejemo le operacije vojaškega sankcioniranja ter neposrednega vojaškega posredovanja kot npr. Zalivska vojna in z njo povezana operacija Puščavski vihar. Prisilne akcije so kolektivne vojaške akcije, ker temeljijo na kolektivni odločitvi Varnostnega sveta v primeru ogrožanja miru, kršitev miru ali agresije. VS nima svojih kapacitet za izvedbo prisilne akcije, zato pooblasti drugo državo, skupino držav ali regionalno organizacijo, da s prisilnimi sredstvi oz. z uporabo oborožene sile ohrani ali ponovno vzpostavi mednarodni mir in varnost.

Prisilne akcije se izvajajo s polno opremljenimi in oboroženimi konvencionalnimi bojnimi silami, ki predstavljajo glavno strateško sredstvo uveljavljanja volje mednarodne skupnosti. Privolitev strank v sporu ni potrebna, prav tako ne veljata načelo nepristranskosti ali minimalne uporabe sile. Dovoljena je robustnejša uporaba sile, ne le v samoobrambi, vendar pa jo morajo uporabljati v skladu s podeljenim mandatom ter z merodajnimi načeli in pravili mednarodnega prava oboroženih spopadov.

3.2.3 Operacije uveljavljanja miru

Operacije uveljavljanja miru se običajno vodijo okviru VII. poglavja UL OZN in v pogojih, kjer soglasje vseh sprtih strani ni doseženo oziroma je sodelovaje nezanesljivo. Oblikovane so tako, da vsebujejo tako elemente tradicionalnih prostovoljnih mirovnih operacij kot elemente prisilnih akcij po VII. poglavju UL OZN. Njihov namen je namreč prisiliti eno ali več strank v sporu k spoštovanju in izvajanju prej sklenjenega sporazuma o prekinitvi ognja ali mirovnega sporazuma in uveljavijo pogoje določene v mandatu, ki jim ga je dodelil NATO ali Združeni Narodi.

Mandat lahko opredeljuje izvedbo spopadov visoke intenzivnosti katerih cilj je prisiliti sprte strani v sodelovanje. Temeljno načelo je še vedno prisila, vendar se operacije uveljavljanja miru od prisilnih vojaških operacij konceptualno razlikujejo po tem, da namen uporabe sile v operacijah uveljavljanja miru ni vojaški poraz ene ali več nasprotnih strank, temveč prisiliti eno ali več strank v sporu k spoštovanju predhodno sklenjenih dogovorov. Mirovne sile morajo kljub robustnejšemu mandatu ostati nepristranske in ne smejo postati stranka v sporu. Vojaški del operacije bo usklajen s političnimi cilji, ki neizogibno sledi v kolikor bi bile vse diplomatske in politične možnosti izčrpane. Glavne naloge sil v operacijah za uveljavljanje miru so obnova in vzdrževanje reda in stabilnosti, zaščita humanitarne pomoči, vzpostavitev svobode gibanja, uveljavljanje sankcij, vzpostavitev in nadzor zaščiteneh območij, prisilna ločitev vojskujočih se strani.

V skladu s Slovensko doktrino obsegajo operacije uveljavljanja miru naslednje naloge:

- razdvojitve sprtih strani, vzpostavitev in nadzor zaščitene območja, uveljavitev sankcij, povrnitev zakonitosti in reda, zaščito humanitarnih aktivnosti in podporo vračanju beguncev.

V primerjavi z vzdrževanjem miru uveljavljanje miru ne zahteva in ne potrebuje strinjanja sprtih strani, vendar pa si morajo mirovne sile prizadevati k oblikovanju soglasja med strankami in ob enem ostati nepristranske v sporu vsaj na strateški, če že ne taktični ravni. Seveda pa zato potrebuje jasen mandat Organizacije združenih narodov. Kljub temu da sta oba tipa mirovnih operacij usmerjena k udejanjanju miru, je med njima bistvena vsebinska razlika, od katere je odvisen tudi vojaški pristop k izvajanju obeh tipov operacij. Osnovno razlikovanje temelji na VI. in VII. poglavju Ustanovne listine Organizacije združenih narodov. Poglavji določata različno raven pomembnosti treh temeljnih spremenljivih elementov mirovnih operacij in sicer na:

- raven sporazuma sprtih strani,
- raven uporabe sile,
- stopnjo nepristranskosti.

Zaradi boljšega razumevanja sem spodaj v tabeli prikazal raven odvisnosti spremenljivih elementov mirovnih operacij od tipa mirovnih operacij.

Tabela 1: raven odvisnosti spremenljivih elementov mirovnih operacij od tipa mirovnih operacij.

SPREMENLJIVKA	OHRANJANJE MIRU	PRISILNE AKCIJE	UVELJAVLJANJE MIRU
SPORAZUM	visok	nizek	nizek
UPORABA SILE	nizka, samoobramba, zaščita mandata	visoka	samoobramba, zaščita mandata, zadostna za doseg cilja
NEPRISTRANSKOST	visoka	nizka	težnja k visoki

Raven sporazuma sprtih strani:

V operacijah ohranjanja miru vse sprte strani sprejemajo prisotnost mirovni sil, medtem ko pri uveljavljanju miru to ni nujno predhodno doseženo in je lahko uporabljena prisila. Pri ohranjanju miru je sporazum nedvoumen.

Raven uporabe sile:

Pri operacijah ohranjanja miru se sila uporablja samo v samoobrambene namen ali za obrambo v skladu z mandatom. Pri operacijah uveljavljanja miru pa je izvajanje prisile dovoljeno z namenom prisiliti stranke v sporu, da začnejo spoštovati predhodno sklenjene dogovore.

Stopnja nepristranskosti:

Pri operacijah ohranjanja miru je potrebno strogo spoštovanje nevtralnosti do vseh vpletenih strani. Pri operacijah uveljavljanja miru morajo mirovne sile kljub robustnejšemu mandatu ostati nepristranske in ne smejo postati stranka v sporu. Prizadevati si morajo k oblikovanju soglasja med strankami v sporu vsaj na strateški, če že ne taktični ravni.

4 PRAVNI OKVIR ZA IZVAJANJE MIROVNIH OPERACIJ

Priprava in izvedba mirovnih operacij, v katere se vključujejo oborožene sile različnih držav, zahtevata tudi vrsto dokumentov. Ti dokumenti tvorijo pravni okvir mirovnih operacij in opredeljuje pravice in obveznosti pripadnikov mirovnih sil ter zagotavljajo legitimnost operacije. Ti dokumenti so po pomenu, strukturi in vsebini zelo različni, odvisno od dejavnikov posamezne operacije. Pri izvedbi mirovnih operacij, kjer gre po njihovi naravi za visoko politično, vojaško in humanitarno mednarodno dejavnost, pa so se izoblikovali nekateri pomembni osnovni dokumenti kateri tvorijo pravni okvir mirovnih operacij. Ti dokumenti so (CRRP, str. 324):

- Ustanovna listina OZN;
- resolucije Varnostnega sveta, ki ustanavljajo mirovno operacijo pod vodstvom ali s pooblastilom OZN;
- regionalni dogovori in drugi mednarodni sporazumi, ki ustanavljajo regionalno ali večnacionalno mirovno operacijo;
- mednarodno pravo oboroženih spopadov;
- mednarodno pravo človekovih pravic;
- Konvencija o privilegijih in imunitetah Združenih narodov iz leta 1946;
- Konvencija o varnosti osebja Združenih narodov in spremljevalnega osebja iz leta 1994;
- Bilten Generalnega sekretarja o spoštovanju mednarodnega humanitarnega prava iz leta 1999;
- sporazum o statusu sil (angl. *status of forces agreement - SOFA*) oz. (v primeru OZN) sporazum o statusu misije (angl. *status of mission agreement - SOMA*), sklenjen med organizacijo ali koalicijo držav na čelu operacije in državo gostiteljico;
- sporazum o sodelovanju sil (praviloma v obliki t.i. memoranduma o soglasju oz. memoranduma o razumevanju, angl. *memorandum of understanding – MOU*) med organizacijo na čelu operacije in državo pošiljateljico;
- sporazumi o prehodu (angl. *transit agreements*) med organizacijo na čelu operacije in državami, ki mejijo na območje operacije;
- standardni operativni postopki (angl. *standard operating procedures - SOP*);
- pravila delovanja (angl. *rules of engagement - ROE*);
- nacionalna zakonodaja držav gostiteljic in držav pošiljateljic.

V nadaljevanju je predstavljenih nekaj dokumentov, ki neposredno ali posredno dajejo oboroženim silam v tujini pravico uporabe sile, kdaj, kako in na kakšen način jo lahko uporabijo, ali pa samo določajo formalno-pravni status pripadnika oboroženih sil v tujini.

4.1 MANDAT

Ustanovna listina je ustanovitveni akt OZN, univerzalna mednarodna pogodba in glavni pravni dokument, ki določa njeno organizacijo in naloge. Temeljna pravna podlaga mirovnim operacijam je določba prvega člena UL OZN, v kateri so ustanovne članice opredelile kot enega temeljnih ciljev organizacije:

»Ohranjati mednarodni mir in varnost ter v ta namen: izvajati učinkovite kolektivne ukrepe, da se preprečijo in odvrnejo grožnje miru in da se zatrejo agresivna dejanja ali druge kršitve miru, in si prizadevati, da se mednarodni spori ali situacije, ki bi utegnile privedi do kršitve miru, zgladijo ali uredijo z mirnimi sredstvi in v skladu z načeli pravičnosti in mednarodnega prava.« (UL OZN, 1. člen)

Določbe VI. poglavja UL OZN opredeljujejo nekatera sredstva mirnega reševanja sporov. V primeru ogrožanja miru, kršitve miru ali dejanja agresije pa sme Varnostni svet na podlagi VII. poglavja UL OZN odločiti tudi o uporabi prisilnih ukrepov brez ali z uporabo oborožene sile z namenom ohranitve ali ponovne vzpostavitve mednarodnega miru in varnosti.

Na politično-strateški ravni je stopnja sile, ki jo smejo oborožene mirovne sile OZN uporabiti, določena v *mandatu*, ki ga Varnostni svet opredeli v resoluciji, s katero ustanovi mirovno operacijo. Za razliko od UL OZN, ki opredeljuje splošne mednarodnopravne podlage mirovnih operacij, je resolucija, s katero Varnostni svet ustanovi mirovno operacijo in določi njen mandat specifično naravnana. Mandat mora biti jezikovno jasno in čim bolj specifično opredeljen, opredeliti mora jasno vlogo in okvir delovanja mirovnih sil, ker lahko pripadnik mirovnih sil, zaradi prekoračitve pooblastil proti civilnemu prebivalstvu odškodninsko, disciplinsko ali celo kazensko odgovarja. Poleg tega mora mandat opredeljevati politični okvir ciljev in nalog posamezne operacije, ki na najvišji, strateški ravni in v najširšem smislu, usmerja oblikovanje odločitev na terenu. Za pripravo besedilo mandata za sprejem v resoluciji VS je praviloma odgovoren Generalni sekretar.

Mandat za prisotnost tujih oboroženih sil lahko temelji tudi na privolitvi države gostiteljice, ki se odraža v mirovnem sporazumu ali drugem dogovoru. V tem primeru OZN priporoča, kakšne naloge oz. funkcije naj bi operacija izpolnjevala, vendar pa sme mandat, ki presega pravico do samoobrambe, odobriti le Varnostni svet. Najvišja stopnja dovoljene uporabe sile je uporaba sile v prisilne namene v okviru kolektivne vojaške prisilne akcije, ki jo odobri Varnostni svet na podlagi VII. poglavja UL OZN v primeru grožnje miru ali kršitve miru. VS pooblašča uporabo oborožene sile za zagotavljanje svetovnega miru z dikcijo » vsa potrebna sredstva« za izvajanje pa z dikcijo »potrebni ukrepi«.

V mandatu morajo biti med drugim opredeljene tudi naslednje postavke (CRRP, str. 328):

- namen in naloge operacije;
- priporočeno število in organizacija sil mirovne operacije;
- Vodja misije in Poveljnik sil ter njune naloge;
- spisek sodelujočih držav;
- predvideno trajanje operacije in možnosti za podaljševanje mandata;
- predlog financiranja operacije;
- stopnja sile, ki jo smejo mirovne sile uporabljati pri izvrševanju svojih nalog.

UL OZN v 52. členu ne izključuje možnosti obstoja regionalnih dogovorov ali ustanov, namenjenih reševanju zadev, ki se nanašajo na ohranitev mednarodnega miru in varnosti in so v skladu z načeli in cilji OZN. V tem primeru VS pooblašča regionalne organizacije ali koalicije držav za izvedbo mirovnih operacij. Mandat ponavadi temelji na pogodbi, resoluciji ali drugi obliki mednarodnih pravnih aktov, sklenjenih v okviru merodajne mednarodne ali regionalne organizacije oz. na večnacionalni ravni pri čemer lahko izvajajo prisilne akcije z uporabo oborožene sile le s predhodnim pooblastilom VS.

Iz zgoraj navedenega vidimo, da stopnjo sile, ki jo smejo oborožene mirovne sile OZN uporabiti v MO določa mandat, ki jo VS opredeli v resoluciji ali pa VS pooblasti druge regionalne organizacije (npr. NATO) za izvedbo le-te. Ne more pa mandat, v skladu z 51.čl. UL OZN, v ničemer kratiti naravne pravice do individualne ali kolektivne samoobrambe v primeru oboroženega napada na člana Združenih narodov, dokler Varnostni svet ne ukrene, kar je potrebno za ohranitev mednarodnega miru in varnosti. Pravica do samoobrambe je torej neodtujliva in jo lahko uporabi vsaka država ali zveza držav pri izvrševanju kolektivne varnosti brez mandata VS OZN. Pravico osebja OZN do samoobrambe potrjuje tudi 21. člen Konvencije o varnosti osebja OZN in spremljevalnega osebja iz leta 1994, katerih stališča potrjujejo tudi nacionalne in večnacionalne doktrine mirovnih operacij. Pravica do

samoobrambe je dovoljena tudi v primeru nasilnih poskusov preprečevanja izvajanja nalog po mandatu VS, lastni zaščiti, zaščiti drugih vojaških in civilnih članov misije ter opreme, položajev, materialno-tehničnih sredstev in svobode gibanja. Vnaprejšnja samoobramba (preemptive self-defence) je dovoljena v primeru izražene sovražne namere napadalcev kar pomeni, da je napad izvršen v fazi neposredne in neizogibne nevarnosti in da druga sredstva niso bila na voljo (kriterij nujnosti) in seveda v primeru neposredne grožnje s sovražnim dejanjem proti mirovnim silam v skladu s kriterijem proporcionalnosti.

V današnjih časih se mandati nekaterih operacij povsem formalno prepletajo v začetku z elementi nenasilnega delovanja in kasneje po naknadni širitvi mandata tudi z bolj robustnimi elementi prisilnega delovanja na podlagi VII. poglavja UL OZN. Predvsem z namenom zaščito humanitarnih dejavnosti, razoroževanje oboroženih skupin, zaščito in podporo beguncev ter notranje razseljenih oseb, preprečevanje nasilnega oz. oboroženega oviranja volitev, preprečevanje genocida in množičnih kršitev človekovih pravic.

4.2 ROE

Pravila delovanja za posamezno mirovno operacijo oblikuje organizacija oz. država, ki poveljuje operaciji. Pravila delovanja so dokument, ki ga izda pristojni politični in vojaški vrh mirovnih operacij in s katerimi je jasno odrejeno pod katerimi pogoji, načini, omejitvami, stopnjo se lahko uporabi oboroženo silo, spusti v spopad, spopad nadaljuje, kako ravnati z pridržanimi osebami itd. ROE niso mednarodni pravni akt in ne določajo pravnih pravic in obveznosti oboroženih sil. Po svoji pravni naravi so izenačena z ukazi nadrejenega, katerih neizpolnjevanje bi pomenilo disciplinsko odgovornost, če seveda država ni sprejela ROE kot obvezujoč notranje pravni akt. V tem primeru opustitev oz. kršitev pomeni vse pravne posledice.

ROE pomagajo poveljnikom in vojakom, kot najbolj avtoritativna in konkretna razlaga mandata, pri odločanju o delovanju v skladu z namenom misije na operativni ravni. Značilno za ROE v MO je, da so na splošno bolj omejujoče, podrobne in občutljive za politične posledice uporabe sile, kot to velja za ROE v klasičnem spopadu ali vojno. ROE v MO zato poleg splošnih načel delovanja, kot sta npr. vzdržnost in legitimnost uporabe sile, vsebujejo tudi konkretna navodila, kako ravnati v predvidenih možnih situacijah.

Pravila delovanja morajo vsebovati odgovor na naslednja vprašanja (CRRP, str. 397):

- kdaj je dovoljeno uporabiti sil;
- zakaj oz. s kakšnim namenom je dovoljeno uporabiti silo;
- proti komu oz. proti čemu je dovoljeno uporabiti silo, kadar jo je dovoljeno uporabiti;
- na kakšen način je dovoljeno uporabiti silo, kadar jo je dovoljeno uporabiti;
- kdaj je potrebno pred uporabo sile pridobiti posebno dovoljenje, in od koga.

ROE imajo trojno funkcijo in sicer *politično*, katera funkcija je zagotavljanje usklajenosti vojaških operacij s političnimi cilji, *vojaško*, ki na podlagi ukazov konkretno usmerja delovanje poveljnikov in njihovih sil na terenu z namenom zaščite sil in uresničitve misije ter *pravno*, ki zlasti v skladu z mednarodnim pravom uporabe sile (*jus ad bellum*), mednarodnim pravom oboroženih spopadov (*jus in bello*), mednarodnim pravom človekovih pravic in nacionalno zakonodajo, zagotavlja pravno pravilnost delovanja mirovnih sil pri doseganju političnih in vojaških ciljev operacije.

Organizacija ZN je oblikovala vrsto načel o uporabi sile, ki so splošno uporabna za večino tipov mirovnih operacij. Izjema so le operacije vsiljevanja miru, v katerih se sila lahko uporabi tudi v nekaterih primerih, ko ne gre za samoobrambo. Sicer pa se morajo vse vojaške sile

pod vodstvom OZN držati teh načel. Osnutek pravil delovanj OZN določa naslednja temeljna načela:

- **Neodtujljiva pravica do samoobrambe.** Pravila delovanja ne morejo omejiti naravne in neodtujljive pravice posameznika do samoobrambe. Samoobrambo proti sovražnim silam lahko izvršijo posameznik, posamezne enote in drugo vojaško osebje OZN, ki je sposobno pomagati temu posamezniku ali enoti v primeru napada ali neizbežne grožnje z napadom. Pravica do samoobrambe obstaja že v primeru sovražnega namena, izražena kot priprava na sovražno dejanje (usmerjanje strelnega orožja v osebje OZN ali osebe pod njihovo zaščito, z gestami, kot so npr. izvlek varovalke na ročni bombi, zamah z orožjem, ali s poskusom nasilnega odvzema orožja ali streliva pripadniku OZN).
- **Načelo vojaške nujnosti.** Dovoljena je le uporaba takšne sile, kot je nujno potrebna za doseganje trenutnega cilja v skladu z mednarodnim pravom.
- **Načelo uporabe nenasilnih alternativ.** Kadarkoli to omogoča dejanska situacija, si je potrebno po najboljših močeh prizadevati za rešitev potencialno sovražnega incidenta s sredstvi brez uporabe sile, npr. s pogajanjem ali s pomočjo lokalnih oblasti.
- **Načelo opozorila.** Pred uporabo sile je potrebno storiti vse, kar je mogoče, za odvrnitev osebe ali skupine oseb od izražanja sovražnega namena ali od izvršitve sovražnega dejanja. Opozorila so lahko v obliki verbalnih (ali drugih zvočnih) opozoril, nazornega rokovanja z orožjem, opozorilnih strelav, streljanja v neposredno bližino cilja.
- **Dolžnost opazovanja ognja in identifikacije cilja.**
- **Načelo minimalne in sorazmerne uporabe sile.** Dovoljena je le uporaba takšne sile, ki je po svoji intenziteti, stopnji in trajanju nujno potrebna in sorazmerna za doseganje zastavljenega cilja. V prvi vrsti je uporaba alternativnih sredstev, kot so pogajanja, psihološke metode in druga nesmrtonosna sredstva, ki lahko vključujejo razmestitev ali manever okrepljenih sil z namenom prikaza odločenosti za delovanje v primeru nadaljevanja sovražne namere ali dejanja. Stopnja uporabe sile je izjemoma lahko tudi višja, kadar je to nujno potrebno za minimiziranje žrtev med osebjem OZN in civilnih žrtev.
- **Načelo omejevanja postranske škode:** pri vsaki uporabi sile je potrebno izvesti vse potrebne ukrepe, da se postranska škoda (angl. *collateral damage*) omeji na minimum.
- **Dolžnost poročanja.** O vsakem soočenju, ki vodi v pridržanje ali vključuje uporabo sile, je potrebno čim prej poročati po verigi poveljstva, ne glede na to, ali je pri tem prišlo do žrtev in/ali škode.
- **Uporaba sile onkraj samoobrambe** je dovoljena le v okoliščinah in pogojih, ki so navedene v specifičnih pravilih delovanja za posamezno operacijo v skladu z merodajnimi določbami resolucije Varnostnega sveta. Neposreden nadzor nad uporabo sile imajo le poveljniki sil, ki jim je bila ta pristojnost delegirana.

4.2.1 Pravila delovanja v mirovnih operacijah OZN

Osnutek vzorčnih pravil delovanja v OZN se je pojavil že leta 1998 kot podlaga za pripravo konkretnih pravil delovanja v prihodnjih specifičnih operacijah OZN ter za potrebe usposabljanja. Prvi osnutek se je osredotočal le na uporabo sile v samoobrambi in za zaščito misije. Kljub temu, da je do leta 2001 osnutek dokumenta z naslovom Navodila za razvoj pravil delovanja za mirovne operacije OZN (angl. Guidelines for the Development of Rules of Engagement in United Nations Peacekeeping Operations) ostal kot »nedokončano delo« naj bi služil kot podlaga za pripravo specifičnih pravil delovanja za posamezne misije v okviru vojaškega oddelka za mirovne operacije (OMO) ter za namene usposabljanja v državah pošiljateljicah. Pravni namen osnutka vzorčnih pravil delovanja OZN je zagotoviti, da bo sila uporabljena v skladu z UL OZN, mandatom VS in mednarodnim pravom, vključno z mednarodnim humanitarnim pravom.

Na ravni OZN so pravila delovanja uradno definirana kot navodila, ki jih izdaja OMO in ki natančno določajo, kako morajo enote v mirovni operaciji ravnati s sovražnimi strankami in prebivalstvom. Osnutek vzorčnih pravil delovanja za mirovne sile OZN iz leta 2002 opredeljuje pravila delovanja kot parametre, v okviru katerih sme vojaško osebje v mirovni operaciji OZN uporabiti silo. ROE za potrebe MO oblikuje vojaški oddelek OMO s pooblastilom Generalnega podsekretarja za mirovne operacije, in so praviloma del stalnih operativnih postopkov (SOP). ROE v teku operacije brez pooblastila Generalnega podsekretarja ni mogoče spremeniti ali zamenjati.

Sama struktura dokumenta ROE je določena in ga v osnovi lahko delimo na:

- *splošni del*, ki pojasnjuje potrebo po oblikovanju pravil delovanja, postopek njihovega načrtovanja ter navodila za uveljavljanje sprememb v sprejeta pravila delovanja; predvsem pa opredeljuje mandat, ki narekuje izbiro določenih oštevilčenih pravil delovanja, ki naj se uporabijo v posamezni operaciji; v vzorcu pravil delovanja OZN so elementi, ki se razlikujejo od operacije do operacije, zapisani krepko ali poševno, ostale elemente pa je potrebno prevzeti iz vzorca v konkretna pravila delovanja takšne, kot so;
- *seznam odobrenih oštevilčenih pravil delovanja* (Aneks A vzorca pravil delovanja), ki se uporabljajo v specifični operaciji v skladu z mandatom operacije, kot je določen v resoluciji Varnostnega sveta; uporabijo se pravila iz glavnega seznama oštevilčenih pravil delovanja OZN, ki predstavljajo glavne skupine. Te skupine so uporaba sile; uporaba orožnih sistemov; pooblastilo za nošenje orožja; pooblastilo za pridržanje, preiskavo in razorožitev ter skupina za odzivanje na civilno delovanje oz. nemire. Vsaka skupina ima vnaprej predvidene alternativne možnosti z različnimi stopnjami uporabe sile, ki pa se lahko v konkretna pravila delovanja v posamezni operaciji glede na mandat in dejanske okoliščine operacije prenese kot kombinacija le-teh.
- *definicije* za uporabo pravil delovanja, katerih namen je zagotoviti usklajenost poveljevanja in nadzora med uporabo pravil delovanja; te definicije vsebuje tudi vzorec pravil delovanja OZN (Aneks B) in jih je potrebno primerno prevzeti v konkretna pravila delovanja za posamezno operacijo;
- *dodatna navodila in postopke*, ki so opredeljena v Aneksu C vzorčnih pravil delovanja in ki jih mora oboroženo vojaško osebje OZN upoštevati pri izvajanju določenih obveznosti;
- seznam alternativnih možnosti »*položajev orožja*« (angl. *weapons states*), ki jih sme avtorizirati Poveljnik sil brez predhodnega posvetovanja s sedežem OZN.

Vzorčna pravila delovanja določajo naslednja splošna načela uporabe pravil delovanja (CRRP, str. 408):

- Izvajanje mirovni operacij OZN usmerjajo cilji UL OZN in merodajna načela mednarodnega prava.
- Vsi pripadniki vojaškega osebja mirovne operacije OZN morajo delovati v okvirih pravil delovanja, ki so bila oblikovana v skladu s parametri, določenimi v merodajnih resolucijah Varnostnega sveta.
- Pravila delovanja mirovne operacije OZN dajejo smernice poveljnikom na vseh ravneh glede uporabe sile na območju misije. Določajo stopnjo in način uporabe sile in so zasnovana tako, da zagotavljajo nadzorovano in pravno pravilno uporabo sile. Poveljnikom dajejo informacije o morebitnih omejitvah ter o stopnji njihove diskrecije pri odločanju v okviru izvajanja njihove misije.
- Kadarkoli je med izvajanjem mirovne operacije uporabljena sila, morajo vsi pripadniki vojaškega osebja ravnati v skladu z mednarodnimi načeli sorazmernosti, minimalne uporabe sile in zahteve po minimiziranju morebitne postranske škode.
- Kontingenti smejo uporabljati samo orožje, ki ga odobri OZN.

- Medtem ko lahko pravila delovanja omejijo manevre in operacije specifičnih sistemov orožja, pa ne predpisujejo specifične doktrine, taktik in postopkov, in se ne nanašajo na varnostne omejitve.

4.2.2 NATO pravila delovanja

Na najvišji in najbolj splošni ravni določa omenjena pravila delovanja dokument z oznako *MC 362/1 NATO Rules of Engagement*, izdan leta 1999 in dopoljen leta 2003. V sklopu NATO so pravila delovanja opredeljena kot »navodila«, ki natančno določajo okoliščine in omejitve pri uporabi sile. Za posamezno operacijo jih na terenu, z posvetovanjem z drugimi sodelujočimi nacionalnimi poveljniki, pripravi strateški poveljnik (SACEUR), ki jih da v potrditev Odboru za vojaško načrtovanje Severnoatlantskega sveta (NAC) in so vključena v širše dokumente, kot so operativni načrt (OPLAN), operativno povelje (OPORD) ali stalni operativni postopki (SOP). Vsako spremembo pravil v teku operacije lahko odobri le NAC. Zaradi morebitnih pravnih omejitev ki izhajajo iz nacionalnih in večnacionalnih doktrin mirovnih operacij ter iz domačega prava držav pošiljateljic, lahko sodelujoča država v pravilih delovanja uveljavi nacionalno omejitve ali pa celo sprejme svoja lastna, nacionalna pravila delovanja, kar lahko omejuje celotno operativno učinkovitost operacije.

4.3 SOP

Stalni oz. standardni operativni postopki (angl. *standing/standard operating procedures – SOP*, v nadaljevanju SOP), vsebujejo podrobnejše smernice in napotke glede uporabe sile s strani mirovnih sil. Izda jih Poveljnik sil (praviloma) v skladu z operativnim načrtom (OPLAN) in kot njegovo priložo. Definirajo pojem »sile« ter temeljna načela uporabe sile, njihov namen pa je podrobneje pojasniti, v katerih okoliščinah in pod kakšnimi pogoji je dovoljeno uporabiti silo, ter opredeliti stopnjo odgovornosti za oblikovanje odločitve o uporabi sile. Pogosto SOP vsebujejo tudi natančna navodila glede načina uporabe orožja, kot na primer navodila glede uporabe opozorilnih streliv, prepovedi uporabe avtomatskega orožja in/ali močnih eksplozivov ter nujnih ukrepov po uporabi sile. Poleg tega praviloma vključujejo temeljno načelo, da se sme sila uporabiti zgolj kot skrajno sredstvo, ko so izčrpana vsa nenasilna sredstva, kot so pogajanja in nenasilno posredovanje (CRRP, str. 333).

4.4 SPORAZUM O STATUSU SIL

Sporazum o statusu sil (angl. *status of forces agreement – SOFA*), izhaja iz mandata OZN. SOFA je pravna podlaga v obliki mednarodne pogodbe ali pa memoranduma o soglasju¹ za prisotnost in delovanje mirovnih sil na območju mirovne operacije, določa pravni položaj (status, pravice in odgovornosti) misije, njenih članov in osebja ter določa pravice in obveznosti sodelujočih držav, države gostiteljice in organizacije, pristojne za vodenje operacije. V primeru mirovnih operacij s pooblastilom OZN sporazum o statusu sil temelji na določbah 104. in 105. člena UL OZN, ki določata da ima OZN na ozemlju vsake države članice takšno pravno sposobnost, privilegije in imuniteto kot je potrebna za doseganje njenih ciljev. SOFA poleg spoštovanja temeljnih načel mednarodnega prava oboroženih spopadov (MPOS) opredeljuje tudi naslednje elemente mirovne operacije:

- sestavo mirovnih sil;
- pristojnost nad pripadniki misije;

¹ Dokument o načelnem dogovoru med strankama, ki je sicer pravno veljaven, vendar strank pravno ne obvezuje.

- njihovo razmerje do notranjih organov države gostiteljice;
- vprašanje odškodninske in kazenske odgovornosti pripadnikov mirovni sil;
- način njihovega oskrbovanja in financiranja;
- privilegije in imunitete mirovni sil.

SOFA ponavadi ne omenja vprašanja uporabe sile. V primeru, da do sklenitve sporazuma o statusu sil, med mirovnimi silami in državi gostiteljici, ne more priti se namesto tega uporabljajo merodajne določbe Konvencije o privilegijih in imunitetah Združenih narodov. Do sklenitve SOFA prav tako ne bo prišlo v primeru uvedbe kolektivne vojaške prisilne akcije na podlagi VII. poglavja UL OZN.

Pripadniki operacije nimajo imunitete za dejanja izven okvira svojih pristojnosti ali v nasprotju s svojimi pristojnostmi oz. ukazi nadrejenih. V primeru kaznivih dejanj storjenih v državi gostiteljici ima izključno kazenskopravno pristojnost nad svojimi vojniki država pošiljateljica.

4.5 SPORAZUM O SODELOVANJU SIL

Sporazum o sodelovanju sil je politični dokument, ki ima status meddržavne pogodbe. Praviloma je sklenjen v obliki memoranduma o soglasju oz. memoranduma o razumevanju (angl. *memorandum of understanding – MOU*) med organizacijo na čelu mirovne operacije (ponavadi OZN) in državo, ki prispeva svoje oborožene sile. Ponavadi takšen dokument s pooblastilom vlade podpiše minister za obrambo. Veljavnost dokumenta ratificirajo parlamenti držav podpisnic sporazuma. Takšen sporazum opredeljuje pravice in obveznosti med vodilno organizacijo in sodelujočo državo, določa kategorijo in število osebja, ki ga prispeva država članica, ter pristojnost nad njimi in določa okvir za tehnične in strokovne dogovore med udeleženci, ki se lahko definirajo v posameznih tehničnih sporazumih. Pripadniki mirovni operacij imajo v času in za potrebe misije pod okriljem OZN status mednarodnih uslužbencev, ki so v administrativni pristojnosti VS oz., v njegovem imenu, Generalnega sekretarja, na operativni ravni pa so neposredno podrejeni Poveljniku sil. Stroški za opremo in plačilo sodelujočega osebja se krije iz proračuna OZN.

4.6 KONVENCIJA O PRIVILEGIJAH IN IMUNITETAH ZN

Konvencija o privilegijih in imunitetah Združenih narodov iz leta 1946 določa privilegije OZN kot subjektu mednarodnega prava in imunitete uslužbencem mednarodne organizacije, ki temeljijo na tristranskem odnosu med mednarodno organizacijo, državo gostiteljico in državo pošiljateljico. Privilegiji in imunitete veljajo glede prostorov (nedotakljivost, pomoč pri iskanju in vse olajšave), nedotakljivosti arhivov, diplomatske pošte in kurirjev, funkcionalne imunitete (pri opravljanju svojega dela), sodne imunitete, imuniteto pred pridržanjem in imuniteto pred kazenskim pregonom, svoboda komuniciranja, pravica prehoda in potna listina OZN.

4.7 KONVENCIJA O VARNOSTI OSEB OZN IN SPREMLJEVALNEGA OSEBJA

Ta konvencija je bila sprejeta in razvita (z Opcijskim protokolom h konvenciji) z namenom zapolniti nekatere pravne praznine na področju mednarodnega prava oboroženih spopadov in s tem zagotoviti čim večjo stopnjo zaščite osebja OZN in spremljevalnega osebja pred napadi pri opravljanju dejavnosti OZN. Je v tesni povezavi s Sporazumom o statusu sil in Konvenciji o privilegijih in imunitetah Združenih narodov, ki že po svoji naravi vsebujeta dosti ukrepov, ki ščitijo osebje v mirovni operacijah.

4.8 NACIONALNA ZAKONODAJA

Pripadniki mirovnih operacij OZN morajo v tujini delovati po pravilih lastnega nacionalnega pravnega reda, vključno s predpisi o oboroženih silah in kazenskim pravom hkrati pa morajo delovati tudi v skladu z nacionalnim pravom države gostiteljice ter spoštovati lokalne navade in tradicije. Pri tem so lahko nacionalne omejitve glede sodelovanja oboroženih sil v misijah, ki so pooblaščen za uporabo sile onkraj samoobrambe na podlagi VII. poglavja UL OZN, precej raznolike in lahko pride do problema, kadar je domače nacionalno pravo omejujoče, mednarodni mandat OZN pa robustnejši in je potrebno soglasje parlamenta.

4.8.1 Pravne podlage sodelovanja Slovenske vojske v mirovnih operacijah

Trenutne pravne podlage v Republiki Slovenji, ki urejajo pravno področje vključevanja pripadnikov Slovenske vojske v mirovne operacije:

- Ustava Republike Slovenije;
- Ustanovna listina OZN in resolucije Varnostnega sveta;
- temeljni akti in uradne odločitve drugih institucij, ki vodijo operacijo (EU, NATO, OVSE);
- drugi mednarodni sporazumi, ki obvezujejo Republiko Slovenijo (npr. različni MOU);
- Zakon o obrambi Republike Slovenije;
- Zakon o zunanjih zadevah Republike Slovenije;
- Zakon o službi v Slovenski vojski;
- Sklep Vlade o napotitvi enot SV v mirovno operacijo;
- uredbe in pravilniki, ki urejajo delovno-pravni status pripadnikov SV pri opravljanju nalog v tujini.

Republika Slovenija je kot članica OZN, NATO, EU in OVSE vse bolj prevzema aktivno vlogo pri zagotavljanju mednarodnega miru in stabilnosti, zlasti na območju Jugovzhodne Evrope ter vedno bolj tudi v drugih kriznih žariščih. Med drugimi so pripadniki naše vojske sodelovali ali sodelujejo v naslednjih MO:

- pod okriljem OZN – opazovalna misija v Siriji (*United Nations Truce Supervision Operation - UNTSO*), v operaciji ohranjanja miru na Cipru (*United Nations Force in Cyprus – UNFICYP*), v mirovni operaciji OZN v Libanonu (*United Nations Force in Lebanon – UNIFIL*), itd.
- pod okriljem EU - v vojaški operaciji v Makedoniji (*Concordia*), v mednarodni vojaški operaciji v podporo misiji OZN med volitvami v Demokratični Republiki Kongo (*European Union Force - EUFOR*), v operaciji EUFOR Čad/CAR, EUFOR – operacija *Altheav* v BiH,
- pod okriljem OVSE - v humanitarni operaciji OVSE v Albaniji (*Sunrise in Allied Harbour*),
- pod okriljem NATO - v mirovni operaciji v BiH (SFOR, ustanovljena na podlagi Daytonskega mirovnega sporazuma iz leta 1995), v mirovni operaciji v Afganistanu (*International Security Assistance Force - ISAF*), v mirovni operaciji na Kosovu (KFOR – *Joint Enterprise*), v misiji za usposabljanje varnostnih sil v Iraku (*Nato Training Mission in Iraq, NTM-I*).

Ustava opredeljuje v 8. členu, da morajo biti zakoni in drugi predpisi v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z mednarodnimi pogodbami, ki obvezujejo Republiko Slovenijo. Ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe se uporabljajo neposredno.

Temeljna zakonska podlaga za sodelovanje SV v mirovnih operacijah sta Zakon o obrambi (Zobr) in Zakon o službi v Slovenski vojski (ZSSloV). Zobr v 1. odstavku 37. člena določa

naloge SV med katere uvršča tudi izvrševanje obveznosti, ki jih je država sprejela v mednarodnih organizacijah in z mednarodnimi pogodbami, ZSSloV pa v 1.odstavku 22. člena določa, da SV izvršuje obveznosti, ki jih je država sprejela v mednarodnih organizacijah oziroma z mednarodnimi pogodbami med katerimi med drugimi konkretno določa tudi sodelovanje SV v operacijah, misijah in drugih oblikah delovanja, primernih za preprečevanje sporov, ohranjanje, vsiljevanje in vzdrževanje miru ter v kolektivni obrambi. Republika Slovenija je kot članica in podpisnica mednarodnih pogodb z OZN, NATO, EU in OVSE dolžna izpolnjevati vse obveznosti, ki iz teh pogodb izhajajo. V primeru mirovni operacij pod vodstvom ali s pooblastilom OZN te obveznosti izhajajo iz petega odstavka 2.člena UL OZN, ki določa obveznost držav za pomoč Združenim narodom v sleherni akciji, ki bi jo ti izvajali v skladu s to Ustanovno listino. V 25. členu UL OZN pa člani Združenih narodov soglašajo v tem, da sprejmejo in izvršijo odločbe Varnostnega sveta, v tem primeru resolucij.

V primeru operacij pod vodstvom drugih mednarodnih organizacij (NATO, EU in OVSE) ali večnacionalnih organizacij so merodajne mednarodnopravne podlage za sodelovanje SV v mirovni operacijah razni regionalni, večstranski ali dvostranski dogovori.

O sodelovanju Slovenske vojske pri izvrševanju obveznosti, prevzetih v mednarodnih organizacijah, v skladu z mednarodnimi pogodbami odloča Vlada na podlagi tretjega odstavka 84. člena Zobr. Ta določba velja tudi v primeru resolucije Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov, ki v skladu z določbami UL OZN sprejme odločitev o izvedbi ukrepov zoper neko državo, ki vključuje sodelovanje oboroženih sil vključno z uporabo sile onkraj samoobrambe na podlagi VII. poglavja UL OZN. Tak primer je napotitev slovenskih vojakov v mirovne operacije v Afganistanu in na Kosovu, kjer so mirovne sile pooblašene tudi za uporabo oborožene sile pri izvajanju svojega mandata. Soglasje Državnega zbora ni potrebno.

Posebne dogovore za izvedbo sodelovanja, če bi bili potrebni, pa bi ratificirala Vlada R Slovenije na podlagi petega odstavka 75. člena Zakona o zunanjih zadevah (ZZZ). Omejitve pri opravljanju vojaške službe oz. nalog izven države so določene v 25. členu ZSSloV, ki določa da morajo biti naloge SV, ki jih izvaja v tujini skladu z ZObr in na njegovi podlagi izdanimi predpisi, mednarodnimi pogodbami, načeli mednarodnega vojnega in humanitarnega prava ter v skladu s pravili, ki veljajo znotraj zaveznitva, in pravili, ki veljajo v drugih mednarodnih organizacijah, v okviru katerih se naloge izvajajo. Drugi odstavek 25. člena določa, da lahko SV izven države opravlja tudi takšne naloge, ki jih v Republiki Sloveniji ne opravlja, če je opravljanje takih nalog predvideno v okviru operacije, misije ali druge oblike delovanja vojske, na katero so pripadniki napoteni, in če so pripadniki usposobljeni za opravljanje takih nalog. Pristojnost za določanje omejitev in vrsto nalog, ki jih SV opravlja v tujini je, v skladu s tretjim odstavkom 25.čl.,v rokah vlade. V petem odstavku pa 25.člen prepoveduje izvrševanje ukazov in odločitev, ki so v nasprotju z načeli mednarodnega vojnega in humanitarnega prava oziroma, če bi to pomenilo kaznivo dejanje po predpisih Republike Slovenije.

Zobr v 48.a člen določa, da lahko vojaško službo izven države, poleg stalne sestave, opravljajo tudi vojaške in civilne osebe v vojski, vojaške in civilne osebe po pogodbi za določen čas in osebe, ki opravljajo vojaško ali drugo službo v ministrstvu, opravljajo vojaško službo oziroma službo izven države v skupnih poveljstvih in enotah zaradi izvrševanja obveznosti, prevzetih v mednarodnih organizacijah oziroma z mednarodnimi pogodbami. Enako lahko vojaško službo izven države v miru opravljajo tudi pripadniki vojne ali rezervne sestave oziroma civilne osebe, ki sklenejo pogodbo za določen čas za delo v vojski. Vojaški obvezniki so lahko napoteni v tujino samo na usposabljanje.

Zakon o obrambi v 48. b členu določa, da se lahko vojaška služba v tujini opravlja tudi v začasni skupinah ali enotah Slovenske vojske, ki jo imenuje minister na predlog načelnika

GŠ SV, v skladu z odločitvijo Vlade o opravljanju vojaške službe izven države. Vojaška obramba izven države je prav tako opredeljena v Zakonu o obrambi, in to v 48. c členu. Ob povečani nevarnosti napada oziroma neposredni vojni nevarnosti, v vojnem ali izrednem stanju, skladno z odločitvami Državnega zbora in sklenjenimi mednarodnimi pogodbami, opravljajo vojaško službo izven države pripadniki stalne sestave Slovenske vojske ter pripadniki vojne sestave, ki so odslužili vojaški rok in so razporejeni v enote, poslani na opravljanje vojaške službe izven države. Enote upoštevajo in izvršujejo odločitve skupnih poveljstev, v skladu z mednarodnimi pogodbami.

Novela Zakona o obrambi uvaja tudi prostovoljno pogodbeno rezervo. 47. člen Zakona o obrambi določa, da vojaško službo opravljajo tudi pripadniki rezervne sestave, ki so sklenili z MORS-om pogodbo o službi v rezervni sestavi. Vojaški in civilnih pripadniki enot SV, ki opravljajo vojaško ali civilno službo v tujini, so v skladu s petim odstavkom 48.a člena Zobr, podrejeni nadrejenim poveljnikom, vojaško službo pa opravljajo v skladu s Pravili službe v Slovenski vojski razen če drugače določa mednarodna pogodba ali drug akt, na podlagi katerega se opravlja vojaška služba v tujini.

Uporaba orožja vojaških oseb SV pri opravljanju vojaške službe določa 51. člen Zobr, ki dovoljuje uporabo orožja pri opravljanju stražarske, patroljne, požarne ali druge podobne službe, če ne more na drugačen način:

- zavarovati življenja moštva, ki ga varuje;
- odvrniti napada na objekt ali druga sredstva, ki jih varuje;
- odvrniti neizbežnega napada, s katerim je ogroženo njeno življenje.

Vojaške osebe, ki službo opravljajo pod neposrednim vodstvom nadrejenega, smejo orožje uporabiti le po njegovem povelju, v primeru opravljanju bojnih nalog, pa morajo vojaške osebe orožje uporabljati po pravilih za bojno delovanje oz. ROE (2. in 3.odstavek 51.člena Zobr).

4.9 MEDNARODNO PRAVO OBOROŽENIH SPOPADOV

V najširšem smislu zajema vojno pravo in mednarodno humanitarno pravo. Gre za mednarodno pogodbeno pravo v katerem so se države prostovoljno na predpisan način odločile, da sprejmejo določbe mednarodnih pogodb, ki urejajo zaščito udeležencev v oboroženih spopadih ter opredeljujejo dovoljene načine in sredstva vojskovanja. MPOS ne preprečuje oboroženih spopadov, temveč regulira predvsem zaščito žrtev in okolja ter regulira dovoljene načine ter sredstva bojevanja v smeri zmanjševanja žrtev med civilisti in humanosti. Ne govorimo več o vojnem pravu, saj vojn po pojmovanju predvsem Haaškega prava praktično v sedanji realnosti ni več, ampak govorimo o mednarodnih in nemednarodnih oboroženih spopadih – ius in bello.

Republika Slovenija je pristopila k vsem mednarodnim pogodbam MPOS, katere so za pripadnike Slovenske vojske obvezujoče. Pravne podlage nacionalne zakonodaje katerim je pripadnik Slovenske vojske na misiji zavezan so:

- Ustava Republike Slovenije (8 člen) »Zakoni in drugi predpisi morajo biti v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z mednarodnimi pogodbami, ki obvezujejo Slovenijo. Ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe se uporabljajo neposredno.«
- Kazenski zakonik RS opredeljuje kot kazniva dejanja posamezne kršitve določil prava o oboroženih spopadih in je usklajen z mednarodno zakonodajo.

- Zakon o obrambi (4 člen) »vse oblike vojaške in civilne obrambe temeljijo in se izvajajo v skladu z načeli mednarodnega vojnega prava oziroma sprejetimi mednarodnimi obveznostmi.«
- Pravila službe (15 točka) »V vojnem stanju ali pri opravljanju bojnih nalog v miru pripadniki Slovenske vojske dosledno spoštujejo mednarodno vojno in humanitarno pravo.«

Stališča uporabljivosti prava oboroženih spopadov v mirovnih operacijah OZN (MPOS) so se do leta 1999 razlikovala, predvsem v sami razlagi oz. pojmovanju. Na eni strani je tradicionalno stališče OZN, da pravo oboroženih spopadov formalno ne obvezuje OZN, saj je OZN mednarodna organizacija, ki ni pogodbeni stranka mednarodnih pogodb in konvencij s področja prava oboroženih spopadov, ki jih lahko ratificirajo le države, zato tudi vojaških sil OZN pri izvajanju mandata mirovne operacije pravno formalno ni mogoče šteti za »stranko« v oboroženem spopadu. Določbe MPOS naj bi obvezovale le tiste vojaške sile pod okriljem OZN, ki neposredno sodelujejo v prisilnih akcijah s pooblastilom Varnostnega sveta na podlagi VII. poglavja UL OZN. Za operacije ohranjanja miru na podlagi VI. poglavja UL OZN, pa se MPOS za oborožene sile neposredno ne uporablja. V tem primeru naj bi mirovne sile OZN upoštevala priporočila in delovale v skladu z načeli glavnih mednarodnih konvencij, ki urejajo ravnanje vojaškega osebja kot so štiri ŽK iz leta 1949, Dopolnili iz leta 1977 ter Konvencije o varstvu kulturnih dobrin v primeru oboroženih spopadov iz leta 1954. Na drugi strani pa Mednarodni odbor Rdečega križa (MORK) in nevladne organizacije vztrajno zagovarjajo stališče, da za OZN veljajo vsa pravila mednarodnega prava oboroženih spopadov, ki so namenjena humanitarni zaščiti in da pravila MPOS obvezujejo mirovne sile OZN, kadar le-te uporabijo oboroženo silo v kontekstu oboroženega spopada, bodisi v samoobrambi bodisi v druge namene. Tudi mednarodnopravna stroka ugotavlja da je OZN organizacija z mednarodnopravno subjektiviteto in s pristojnostjo, ki izhaja iz UL OZN, za ustanavljanje vojaških sil in izvajanje vojaških operacij in kot tako jo tudi obvezujejo pravila običajnega mednarodnega prava oboroženih spopadov za delovanje vojaških sil in izvajanje vojaških operacij.

Leta 1999 je Generalni sekretar Kofi Annan izdal Bilten o spoštovanju mednarodnega prava oboroženih spopadov s strani sil OZN (Bilten) v katerem je v prvi točki 1. odstavek pojasnil, da veljajo temeljna načela in pravila MPOS, določena v tem biltenu, za sile OZN, v primeru:

- neposredne vpletenosti v oboroženih spopadih kot borci,
- v obsegu in za čas trajanja njihove vpletenosti v oborožen spopad,
- v primeru prisilnih akcij,
- v primeru operacij ohranjanja miru, v katerih je dovoljena uporaba sile v samoobrambi.

Bilten je obvezujoč interni pravni akt za vse organe OZN, vključno z mirovnimi silami, vendar pa v strogo formalnem smislu ne ustvarjajo pravic in obveznosti za države. V tem primeru ostajajo države obvezane pravilom MPOS držav pošiljateljic.

Če povzamemo zgoraj navedena dejstva se pravila MPOS uporabljajo za mirovne operacije pod vodstvom OZN, kot za regionalne in večnacionalne mirovne operacije (brez ali s pooblastilom Varnostnega sveta), kadarkoli neposredno sodelujejo v oboroženem spopadu. V primeru, da delujejo zgolj v samoobrambi in pravili samoobrambe so sile zaščitene po MPOS na enak način kot civilisti. Uporaba MPOS je odvisna od neposrednega sodelovanja in ne od uradnega mandata operacije. Vse sile OZN, ne glede na njihovo nacionalno pripadnost, obvezujejo temeljna načela in pravila običajnega mednarodnega prava.

5 PRAVILA UPORABE SILE V OKO POD VODSTVOM OZN

V tem poglavju je opisano, kako pride do odločitev glede uporabe sile na poti od najvišjih političnih ravni, pa vse do enot na taktični ravni, ki izvajajo mirovno operacijo ohranjanja ali vsiljevanja miru. V nadaljevanju je opisano nekaj dokumentov, ki opredeljujejo možno uporabo sile v operacijah pod okriljem Varnostnega sveta ZN.

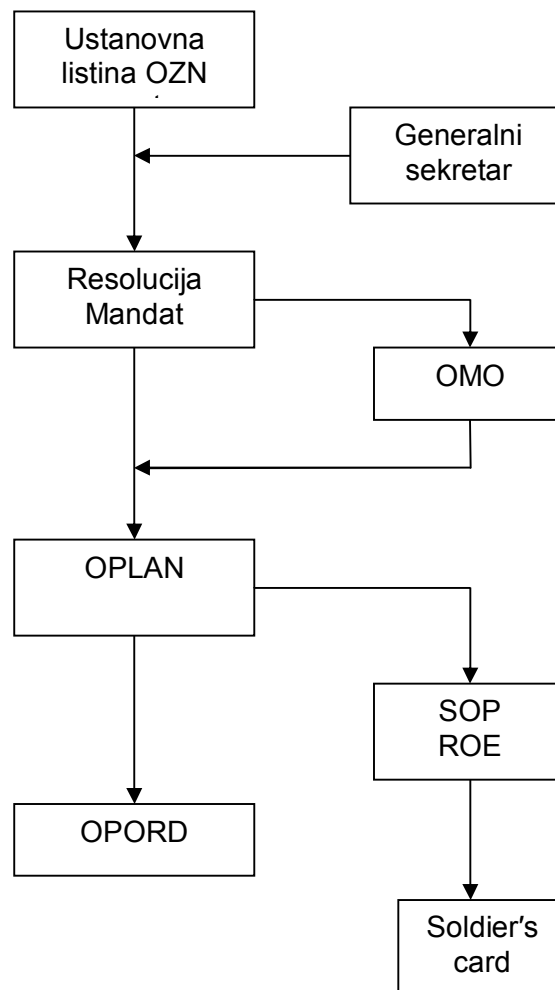
Kot sem že v podpoglavju 4.1 opisal je temeljni dejavnik, ki vpliva na možno uporabo sile, posameznikova pravica do samoobrambe v skladu z 51.čl. UL OZN in 21. člen Konvencije o varnosti osebja OZN in spremljevalnega osebja iz leta 1994, katerih stališča potrjujejo tudi nacionalne in večnacionalne doktrine mirovni operacij. Konvencija razglasa, da mora biti osebje, ki služi v imenu ZN v vseh mirovni operacijah, razen v operacijah vsiljevanja miru, zaščiteno pred napadi. V primeru operacij vsiljevanja miru pa veljajo pravila MPOS. Prav tako Bilten iz leta 1999 v prvem delu navaja, da je v operacijah ohranjanja miru dovoljena uporaba sile v samoobrambi, glede možne uporabe sile pa v šestem delu navaja sredstva in metode vojskovanja v skladu z mednarodnim humanitarnim pravom. Varnostni svet je najvišji organ mirovni operacij OZN in lahko odloči ustanoviti vojaško mirovno operacijo na nekem kriznem žarišču. Svoj sklep objavi v obliki **resolucije Varnostnega sveta**. V primeru operacij ohranjanja miru se resolucija ponavadi sklicuje na VI. poglavje UL OZN in posledično uporabe sile le v primeru samoobrambe. V primeru operacije vsiljevanja miru, pa se resolucija nanaša na VII. poglavje in je možna uporaba robustnejše sile tudi onkraj samoobrambe. V skladu s 46. in 47. členom UL Varnostnemu svetu pri načrtovanju za uporabo oboroženih sil, poveljevanju tem silam, reguliranje oboroževanja in na morebitno razorožitev pomaga Odbor vojaškega štaba. Varnostni svet z resolucijo mirovni operaciji podeli poslanstvo in **mandat**. Mandat mirovne operacije služi kot podlaga operativnemu poveljevanju misiji, medtem ko Generalni sekretar v pogajanjih s strankami v sporu, članicami Varnostnega sveta ter drugimi sodelujočimi državami članicami, interpretira resolucijo za praktično izvedbo, kar vključuje tudi izdajo pravil o uporabi sile. Mandat ni samostojen dokument, ampak pomeni izvlečke iz resolucij. **Generalni sekretar** je del Sekretariata in je najvišji upravni uslužbenec organizacije ZN. Je neposredno odgovoren Varnostnemu svetu in je pristojen za organizacijo, vodenje in koordinacijo mirovni operacij OZN. Kadar Varnostni svet odloči, da se ustanovi mirovna operacija z razmestitvijo vojaških sil, generalni sekretar na podlagi dogovarjanja imenuje vojaškega poveljnika sil, ki ga odobri Varnostni svet. Poveljnik sil je odgovoren za operativne vojaške zadeve konkretne mirovne operacije.

V okviru Sekretariata ZN deluje **Oddelek za operacije ohranjanja miru** (OMO), ki skrbi za praktično vzpostavitev, usmerjanje, nadzor in administrativno delovanje mirovne operacije ZN, da bi te lahko izpolnile svoj mandat v skladu z voljo Varnostnega sveta in pod vodstvom generalnega sekretarja. OMO je pristojen za operativno vodstvo mirovni operacij OZN. Na čelu oddelka OMO je podsekretar. V okviru Vojaškega odseka (angl. Military Division) OMO deluje tudi Služba za vojaško planiranje (angl. Military Planning Service), ki je pristojna za oblikovanje **operativnega načrta** (angl. operation plan - OPLAN). Podlaga za OPLAN je resolucija in njen mandat. Ta načrt predstavlja vojaško interpretacijo mandata operacije in ga podpiše poveljnik sil. Je vmesni člen med resolucijo Varnostnega sveta in operativnimi povelji podrejenih enot. OPLAN mora med drugim opredeliti tudi možnosti za uporabo sile. Ker ne obstaja enotna vojaška doktrina ZN za operacije ohranjanja miru, se je pojavila potreba po standardizaciji postopkov vojaških enot v praksi. Zato poveljstvo kontingenta neke operacije ohranjanja ali vsiljevanja miru napiše **ustaljene operativne postopke** (ang. Standing Operating Procedures – SOP). Ti postopki delujejo kot direktive, so v skladu z načrtom OPLAN in so mu dodani kot priloga. SOP-ji vsebujejo tudi **pravila o uporabi sile** (ang. Rules of Engagement – ROE). Vse podrejene vojaške enote izdelajo svoja **operativna**

povelja (ang. Operation Order – OPORD), ki morajo biti v skladu z nadrejenimi povelji. Vsebujejo pa tudi izvlečke pravil o uporabi sile.

Vojaki imajo pred odhodom na mirovno operacijo poleg teoretičnih in praktičnih priprav tudi usposabljanje iz pravil o uporabi sile. V ta namen dobijo kratka navodila oz. povzetek pravil v obliki kartončka ali knjižice (ang. **Soldier's Card**), kako ravnati na terenu. Navodila so žepnega formata napisana v domačem jeziku, vsebujejo pa tudi kratka ustna opozorila v angleščini ter lokalnem jeziku. Opozorila oz. ukaze lahko vojak uporabi, ko je v stiku z osebami, ki niso pripadniki ZN. Spodaj sem, zaradi boljšega razumevanja, grafično prikazal hierarhični odnos dokumentov, ki opredeljujejo pravila o uporabi sile pod vodstvom OZN.

Slika 2: Prikaz hierarhičnega odnosa dokumentov, ki opredeljujejo pravila o uporabi sile pod vodstvom OZN

6 PRAVILA UPORABE SILE V OKO POD VODSTVOM NATA

Ustanovna listina OZN v VIII. poglavju ne izključuje možnosti obstoja regionalnih dogovorov ali ustanov (NATO, Evropska unija (EU), Zahodnoevropska unija (ZEU), Organizacija za sodelovanje in varnost v Evropi (OVSE), Afriška unija (angl. African Union - AU), namenjenih reševanju zadev, ki se nanašajo na ohranitev mednarodnega miru in varnosti z mirnimi sredstvi. Tovrstne operacije morajo biti v skladu s cilji in načeli OZN. V primeru prisilnih akcij z uporabo oborožene sile po VII. poglavju UL OZN pa smejo izvajati samo s predhodnim pooblastilom Varnostnega sveta OZN, ki zagotavlja formalno pravno legitimnost operacijam.

Osredotočil se bom na mirovne operacije, ki jih zveza NATO izvaja s predhodnim pooblastilom VS. Temeljni dokument za izvedbo operacij je **resolucija Varnostnega sveta OZN** iz katere izhaja **mandat** mirovne operacije.

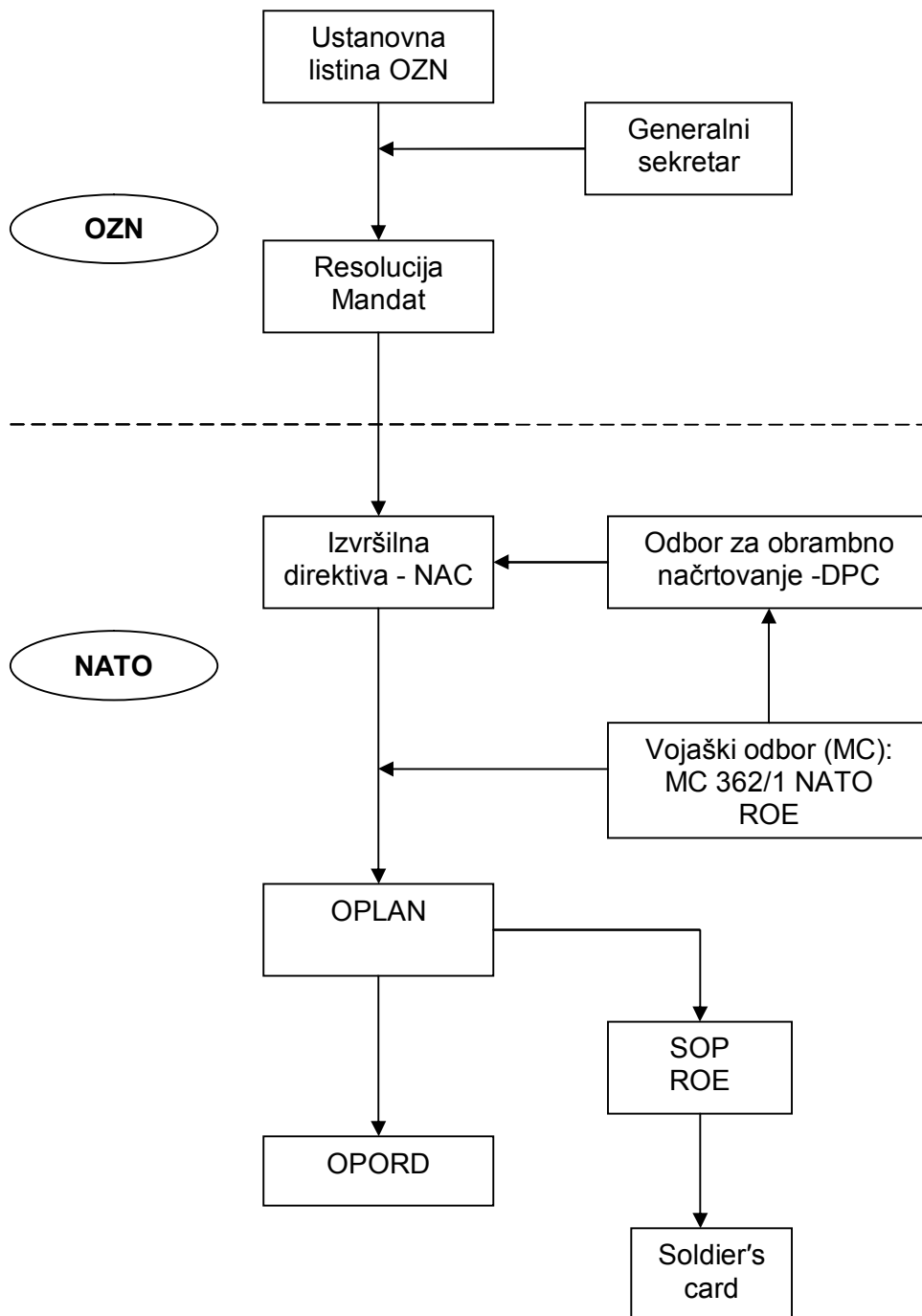
Zveza NATO sprejema politične odločitve v najvišjem organu, to je v Severnoatlantskem svetu (ang. North Atlantic Council – NAC). Določene zadeve se obravnavajo v Odboru za obrambno načrtovanje (ang. Defense Planning Committee – DPC) ali v Skupini za jedrsko načrtovanje (Nuclear Planning Group – NPG). Vsi našteti organi so politični. Severnoatlantski svet izda sklepe v obliki izvršilnih direktiv. DPC daje usmeritve vojaškemu organu in ima na svojem (obrambnem) področju takšne pristojnosti kot Severnoatlantski svet. Najvišji vojaški organ zveze NATO je Vojaški odbor (ang. Military Committee – MC). Podrejen je političnim organom zveze NATO in v času kriz daje tem organom (NAC in DPC) priporočila glede uporabe vojaške sile ter priporočila o razvoju ustreznih pravil delovanja vojaških sil (NATO priročnik, 2001: 237).

NATO ima svoj sistem izdelave dokumentacije. Najvišji in najsplošnejši notranji dokument, na katerega se NATO sklicuje pri določanju pravil o uporabi sile, je dokument z oznako **MC 362/1 NATO Rules of Engagement**. Dokument je pripravil Vojaški odbor, odobril pa ju je Severnoatlantski svet. Dokument MC 362/1 vsebuje splošno politiko, okolščine, pogoje, stopnjo, postopke ter način uporabe sile pravil o uporabi sile vojaških enot zveze NATO med dejanskimi operacijami in tudi za usposabljanje.

Pravila delovanja za posamezno operacijo na terenu, z posvetovanjem z drugimi sodelujočimi nacionalnimi poveljniki, pripravi strateški poveljnik (SACEUR), ki jih da v potrditev Odboru za vojaško načrtovanje Severnoatlantskega sveta (NAC) in so vključena v širše dokumente, kot so **operativni načrt** (OPLAN), **operativno povelje** (OPORD) ali **stalni operativni postopki** (SOP). Vsako spremembo pravil v teku operacije lahko odobri le NAC.

OPLAN je dokument, ki obvezuje vse vojaške enote v kontingentu. OPORD izdelajo posamezne podenote kontingentov, kot so brigade, bataljoni, čete, vodi, katerih priloga so tudi ROE, vse do vojaka ki dobi v roke kratek izvleček pravil o uporabi sile (ang. **Soldier's Card**). Vsako podrejeno povelje mora biti v skladu z nadrejenimi povelji in političnimi dokumenti in s tem tudi pravila o uporabi sile. Spodaj je grafično prikazan hierarhični odnos dokumentov, ki opredeljujejo pravila o uporabi sile pod vodstvom NATA.

Slika 3: Prikaz hierarhičnega odnosa dokumentov, ki opredeljujejo pravila o uporabi sile pod vodstvom NATA

7 POOBLASTILA IN POSTOPKI UPORABE SILE

SILOBRAN

Za lastno obrambo, obrambo prijateljskih sil, oseb/lastnine s posebnim statusom (obramba pred napadom ali neizogibnim napadom) imate pravico uporabiti vsa minimalno potrebna in sorazmerno silo, tudi smrtonosno silo. Sorazmerna sila je sila, ki je nujno potrebna, da od sebe ali koga drugega odvrnete istočasen protipraven napad in ni večja od nevarnosti, ki vam je grozila.

SPLOŠNA PRAVILA UPORABE SILE

- Uporabite najmanjšo silo, potrebno za izvedbo naloge ali doseganje cilja,
- Situacijo nadzirajte razumno in preudarno,
- Uporabi vse oblike opozoril pred uporabo smrtonosne sile,
- Z vsemi ravnajte humano, vključno s civilnimi in pridržanimi osebami,
- Poveljujoči lahko pridrži osebo na kraju dejanja, če ta oseba izvaja ali namerava izvesti težje kaznivo dejanje v prisotnosti pripadnikov prijateljskih sil ali proti pripadniku prijateljskih sil,
- Uporabljajte predpisane postopke za opozarjanje potencialnega napadalca,
- Osebe, ki se želi predati, ne smete poškodovati (raniti). Razorožite jo in predajte nadrejenemu,
- Evakuirajte in oskrbite vse ranjene in poškodovane osebe, ne glede ali so pripadniki lastnih sil ne,
- Za zaščito lastnine lastne enote ali lastnine drugih enot izvedite razumske in potrebne aktivnosti,
- Spoštujte zasebno lastnino. ne jemljite »vojnih trofejk«,
- Morebitne ujetnike zajemite v skladu z ROE in pravili samoobrambe,
- Preprečite vse kršitve prava oboroženih spopadov in o kršitvah poročajte nadrejenemu.

PREPOVEDI

- Stranka škoda, ki nastane kot posledica pooblaščenega uporabe sile, ne sme biti nesorazmerna z namenom uporabe sile,
- Uporaba sile z namenom kaznovanja je prepovedana,
- Provokativna ali agresivna dejanja so prepovedana,
- Prepovedano je namerno napasti civilne osebe, njihovo premoženje ter premoženje, ki se uporablja za religiozne namene.

MINIMALNA SILA

Uporabite minimalno silo, ki je nujno potrebna za lastno zaščito ali zaščito drugih prijateljskih sil. V primeru uporabe strelnega orožja upoštevajte sledeče:

- Izstrelite samo merjene naboje,
- Izstrelite samo toliko nabojev, kot je potrebno za izvedbo naloge,
- Ravnajte tako, da se izognete nepotrebni poškodovanju in uničenju premoženja,
- Prenehajte s streljanjem takoj, ko to dopuščajo okoliščine.

PREISKAVE

Preiskava oseb je dovoljena le kadar ima preiskovalec za to legalno osnovo. Posebno pozornost pri osebnih preiskavah je potrebno posvetiti spolom in otrokom. Žensko naj

pregleduje žensko. Preiskave oseb delimo na hitro preiskavo in detajlno preiskavo. Preiskavo naj opravljata dve osebi. Pri tem morata biti pozorni na način preiskave, položaj preiskovanca, čas za preiskavo in prtljago. Detajlna telesna preiskava se mora izvajati na samem izven javnosti, paziti pa je potrebno na vsako malenkost.

Čim prej poročaj po liniji vodenja in poveljevanja:

- pridržanih osebah, uporabi orožja ali sredstev za kontrolo nemirov,
- izvedenih preiskavah ali kaznivih dejanjih.

Pregled oseb, vozil in lastnine se lahko opravi:

- v skladu s pooblastili,
- pri pridržanju oseb,
- če obstaja utemeljen sum o prisotnosti orožja, streliva ali vojaške opreme pri osebah, ki nimajo pooblastil, preprečevanje tihotapljenja, varnost za mirovne sile in lastnino.

Pri pregledu je potrebno upoštevati naslednje usmeritve:

- nikogar se ne sme poniževati in zasramovati,
- predmet pregleda mora biti jasno določen,
- če je mogoče, naj pregled ženske izvede ženska ali se pregled izvede v navzočnost druge ženske, oziroma s pomočjo tehničnega sredstva,
- oseba ki opravlja pregled ne sme biti niti preveč prijateljska niti oblastna,
- osebo, ki opravlja pregled mora ščititi vsaj eden pripadnik.

Pregled oseb lahko opravimo (ATP-3.4.1.1, str. 5-7):

- kadar osebe prostovoljno vstopajo v prostor, kjer je pregled pogoj za vstop;
- na kontrolni točki ali točki incidenta;
- kjer obstaja utemeljen sum, da oseba poseduje ukradene ali prepovedane predmete;
- ko je osebi vzeta prostost;
- kot preventiven ukrep, ko je oseba v priporu.

KRŠITEV JAVNEGA REDA IN MIRU

Prvenstveno je za reševanje težav z množicami, zborovanji, sprevodi odgovorna civilna oblast. Če obseg javnih nemirov preseže zmožnosti civilnih oblasti (policije), navadno poveljnik zaprosi vojaške organe za ukrepanje. Ti ukrepi pa lahko vključujejo tudi ukrepe za nadzor množic. Četudi je vojska pozvana na posredovanje je še vedno v pristojnosti vojaškega poveljnika, da uporabi primerno silo, običajno glede na informacije, ki jih dobi od civilnih oblasti. V množicah so zmeraj tudi nedolžni ljudje, zato je še posebej pomembno, da se za razkropitev množic zmeraj uporabi le nujno potrebna sila, ter metode, ki so najprimernejše v konkretni situaciji.

Vojska ne sme uporabiti sile v dveh primerih:

- če imajo civilne oblasti nadzor nad množico in jih niso zaprosile za posredovanje;
- če bi bilo mogoče množico razpršiti brez uporabe sile.

KONTROLNA TOČKA

Kontrolna točka je točka na cesti ali maršruti na kateri so osebe in / ali vozila kontrolirana z namenom preprečevanja prehoda orožja, iskanih oseb, ... KT običajno vključuje zmožnost preiskave oseb in vozil. Lahko je navzoča tudi civilna policija.

8 ZAKLJUČEK

Cilj moje zaključne naloge je bil ugotoviti pravne podlage za izvajanje pooblastil pripadnikov Slovenske vojske v tujini in s tem potrditi oz. zavreči postavljeno hipotezo, ki se glasi:

- V Republiki Sloveniji je potrebno zaradi jasnosti pri uporabi sile pripadnikov Slovenske vojske v tujini v Zakonu o službi v slovenski vojski podrobneje opredeliti pooblastila za uporabo sile v tujini kot tudi način njihovega izvajanja.

Republika Slovenija je kot članica in podpisnica mednarodnih pogodb z OZN, NATO, EU in OVSE dolžna izpolnjevati vse obveznosti, ki iz teh pogodb izhajajo, zato pravne podlage za sodelovanje Slovenske vojske v mirovnih operacijah v prvi vrsti izhajajo iz teh pogodb, ki določajo pravice in obveznosti in s tem tudi izvajanje nalog in pooblastil v skladu z mandatom mirovnih operacij.

Temeljna pravna podlaga mirovnim operacijam je UL OZN. Na politično-strateški ravni je stopnja sile, ki jo smejo oborožene mirovne sile OZN uporabiti, določena v mandatu, ki ga Varnostni svet opredeli v resoluciji, s katero ustanovi mirovno operacijo. VS lahko pooblasti tudi druge regionalne organizacije (npr. NATO) za izvedbo mirovne operacije. Za razliko od UL OZN, ki opredeljuje splošne mednarodnopravne podlage mirovnih operacij, je resolucija, s katero Varnostni svet ustanovi mirovno operacijo in določi njen mandat specifično naravnana.

V skladu z mandatom mirovne operacije se v sklopu vojaškega planiranja določi operativni načrt – OPLAN, ki mora med drugim opredeliti tudi možnosti za uporabo sile. Poveljstvo kontingenta neke operacije ohranjanja ali vsiljevanja miru nato napiše ustaljene operativne postopke – SOP. Ti postopki delujejo kot direktive in so OPLAN-u dodani kot priloga. SOP-ji vsebujejo tudi pravila o uporabi sile – ROE. Vse podrejene vojaške enote izdelajo svoja operativna povelja – OPORD, ki morajo biti v skladu z nadrejenimi povelji. Vsebujejo pa tudi izvlečke pravil o uporabi sile.

Pravila o uporabi sile so torej zapisana kot del širših dokumentov (OPLAN, OPORD ali SOP). Ti dokumenti so za vojaške enote obvezujoči. NATO ima izdelane tabele s posameznimi oštevilčenimi ukrepi uporabe sile, ki določajo, kdaj se kateri ukrep lahko izvede in kdo ga lahko odobri. Celotna pravila o uporabi sile obsegajo temeljna načela in nekatere konkretne ukrepe, medtem ko vojak dobi v roke poseben priročnik, ki mu navaja najosnovnejše ukrepe uporabe sile.

Vojaki morajo biti s pravili delovanja seznanjeni in usposobljeni za njihovo uporabo še pred razmestitvijo na območju operacije. Primerna uporaba sile na terenu je namreč odvisna prav od vojakovega poznavanja in pravičnega razumevanja teh pravil delovanja. Napačna interpretacija in dvoumnost pravil delovanja povečajo tveganje za nenadzorovano eskalacijo nasilja ter s tem ogrozijo tako uspeh misije kot varnost mirovnih sil in drugih oseb.

Problem nejasnih navodil, s katerimi se soočajo poveljniki kontingentov ter vojaki na terenu, je še izrazitejši v večnacionalnih in regionalnih operacijah, kjer imajo lahko različni nacionalni kontingenti različna nacionalna pravila delovanja ter izhajajo iz različnih pravnih tradicij, z različnimi nacionalnimi omejitvami glede uporabe sile, kar vse vpliva na njihovo individualno razlago in njihovo uporabo. Problem različne razlage in posledično, nedosledne uporabe pravil delovanja na terenu, se seveda pojavlja tudi v operacijah, v katerih sicer, vsaj formalno, veljajo enotna pravila delovanja za celotno operacijo (kar naj bi bilo pravilo v operacijah pod poveljstvom OZN). Med ključnimi izzivi sodobnih mirovnih operacij so zato: koordinacija oz. harmonizacija nacionalnih pravil delovanja in pravil delovanja različnih

organizacij, ki vzporedno sodelujejo v operaciji (npr. OZN in NATO), njihova enotna razlaga na terenu ter standardizirano usposabljanje vojakov za njihovo uporabo.

Pravila delovanja so ključnega pomena tudi v situacijah, kjer se mirovne sile soočajo z napadi na civilno prebivalstvo, ki bi jih bilo mogoče s pravočasno uporabo sile preprečiti. Uporaba sile v tem primeru sicer izhaja iz mandata, vendar pa morebitne pravne omejitve lahko izhajajo tudi iz nacionalnih in večnacionalnih doktrin mirovnih operacij ter iz domačega prava držav pošiljateljic. Vendar sta za vojaka na terenu bistvena vsebina jasno oblikovanih pravil delovanja in njihovo poznavanje. Doktrina zveze NATO pri mirovnih operacijah na primer izrecno poudarja pomen primernih pravil delovanja za zaščito civilistov pred grožnjami z nasiljem: »Za sile v podporo miru je posebej občutljivo vprašanje, ali naj posredujejo v primeru zlorab človekovih pravic civilistov na terenu. Morebitno pooblastilo za posredovanje izhaja iz veljavnih pravil delovanja; takšno posredovanje je pravno dovoljeno samo, če zanj obstaja pooblastilo v mandatu in veljavnih pravilih delovanja«.

Situacija na terenu je pogosto kompleksna. V pravilih preprosto ni prostora za opis vseh možnih scenarijev. Zato pravila o uporabi sile določajo nekatere vzorčne postopke, ki pa jih morajo vojaki na terenu smiselno izvajati v kontekstu širšega dogajanja. Pravila o uporabi sile, ki so veljala za UNPROFOR leta 1995 v Srebrenici so, med drugim, vsebovala pravico do samoobrambe in dolžnost zaščite varovanih oseb. Kljub temu pa ta pravila niso opisovala vseh mogočih posameznih primerov v praksi, zato je prišlo do tragičnega množičnega pokola.

Nacionalna zakonodaja v Republiki Sloveniji sicer določa pravne podlage za izvajanje mirovnih operacij v tujini (Ustava RS, Zobr, ZSSloV), vendar so vse določbe preveč splošno naravnane. ZSSloV v 25.členu (1. in 2. odstavek) sicer opredeljuje naloge SV, ki jih morajo v tujini izvajati v skladu z Zobr in na njegovi podlagi izdanimi predpisi, mednarodnimi pogodbami, načeli mednarodnega vojnega in humanitarnega prava ter v skladu s pravili, ki veljajo znotraj zavezništva in v drugih mednarodnih organizacijah, in da lahko SV izven države opravlja tudi takšne naloge, ki jih v Republiki Sloveniji ne opravlja, vendar pa ni nikjer zapisanih konkretnih notranjih zakonskih določb, kako izvajati policijska pooblastila in uporabljati silo zoper civiliste, kadar je to v tujini potrebno npr. pri izvajanju kontrolnih točk, preiskav objektov in oseb, vozil itd. Za primerjavo lahko še dodam, da vojaška policija v Sloveniji opravlja naloge in pooblastila v skladu z Zobr (65.čl. – 68.čl.), kjer so točno opredeljene naloge, pravice, pristojnosti in naštetih pooblastila, ki jih lahko vojaška policija izvaja nad pripadniki SV. V kolikor pa v Zobr ni določeno, se pa sami postopki in način izvajanja določene sile oz. pooblastila izvajajo skladno z zakoni, ki veljajo za civilno policijo (npr. Zakon o policiji, Pravilnik o policijskih pooblastilih), seveda pod pogoji in v skladu z nacionalno zakonodajo (Ustava RS, Kazenski zakonik, Zakon o kazenskem postopku, Pravo o prekrških,...).

Ravno zaradi zgoraj opisanih problemov, ki se lahko pojavijo na posameznih operacijah in nejasnosti, dvoumnosti in nestandardizaciji posameznih pravil delovanj, ki se v praksi največkrat prilagajajo vsaki operaciji posebej, bi bilo smiselno v zakonske določbe ZSSloV, zaradi jasnosti pri uporabi sile pripadnikov Slovenske vojske v tujini podrobneje opredeliti pooblastila za uporabo sile kot tudi način njihovega izvajanja.

Zgoraj postavljeno hipotezo, ki mi je služila kot pomoč pri zaključni nalogi lahko v celoti potrdim.

LITERATURA IN VIRI

- AJP-3.4.1 Peace Support Operations.
- ATP-3.4.1.1 Peace Support Operations Techniques and Procedures, 2001.
- Furlan B. in drugi, 2006, Vojaška doktrina, Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana.
- Jelušič, Ljubica (2003) Mirovne operacije (1.del). V slovenska vojska, let. XI/5, 14. marec 2003, str. 20–23.
- Jelušič, Ljubica (2003) Mirovne operacije (2.del). V Slovenska vojska, let. XI/6, 28. marec 2003, str. 12–15.
- Jelušič, Ljubica (2003) Mirovne operacije (5.del). V Slovenska vojska, let. XI/9, 16. maj 2003, str. 22–25.
- NATO Rules of Engagement (2004). Oberammergau: lecture for Peace Support Officer's Course, NATO School.
- Navršnik, Drago. Sodelovanje Slovenske vojske v operacijah kriznega odzivanja. Ljubljana, 2005.
- Peace Operations: Field Manual FM 100-23 (1994). Washington D.C.: Headquarters, Department of the Army.
- Sancin, Vasilka, Švarc d. in Ambrož M. 2006. Mednarodno pravo oboroženih spopadov. Strokovno delo za potrebe Slovenske vojske v sklopu ciljno razvojno raziskovalnega projekta. Sklep št. 4301-12/2006/424 z dne 11.5.2006 in št. 4302-12/2006/515 z dne 12.7.2006.

LISTINE IN ZAKONI

- Ustanovna listina Združenih narodov in Statut Meddržavnega sodišča (1992) Ljubljana: Društvo za združene narode za Republiko Slovenijo.
- Zakon o obrambi, Uradni list Republike Slovenije, št. 82/94, 44/97, 87/97, 13/98 odl. US in 33/00, 87/01.
- Zakon o službi v Slovenski vojski, Uradni list RS, št. 68/07.
- Zbirka temeljnih mednarodnih dokumentov, Društvo OZN, I. 1988.

INTERNETNI VIRI

- <http://www.mors.si>
- <http://www.un.org>
- <http://www.mzz.gov.si>

SEZNAM SLIK IN TABEL

- Tabela 1: raven odvisnosti spremenljivih elementov mirovnih operacij od tipa mirovnih operacij.

- Slika 2: Prikaz hierarhičnega odnosa dokumentov, ki opredeljujejo pravila o uporabi sile pod vodstvom OZN.

- Slika 3: Prikaz hierarhičnega odnosa dokumentov, ki opredeljujejo pravila o uporabi sile pod vodstvom NATA.

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC

AU - Afriška unija
EUFOR - European Union Force
DPC - Defence Planning Committee (Odbor za obrambno načrtovanje)
DPKO - Department of Peacekeeping Operations (Oddelek za operacije ohranjanja miru)
EU - European Union (Evropska unija)
GŠ SV – Generalštab Slovenske vojske
KFOR - Kosovo Force
MC - Military Committee (Vojaški odbor)
MO - Mirovne operacije
MORK – Mednarodni odbor rdečega križa
MOU - memorandum of understanding (memorandum o razumevanju)
MPOS - mednarodno pravo oboroženih spopadov
NAC- North Atlantic Council (Severnoatlantski svet)
NATO - North Atlantic Treaty Organisation (Organizacija severnoatlantske pogodbe)
NPG - Nuclear Planning Group (Skupina za jedrsko načrtovanje)
OKO - Operacije kriznega odzivanja
OMO - Oddelek za operacije ohranjanja miru
OPLAN - Operation Plan (operativni načrt)
OPORD - Operation Order (operativno povelje)
OVSE - Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN - Organizacija združenih narodov
ROE - Rules of Engagement (pravila o uporabi sile)
SACEUR - Supreme Allied Commander for Europe (Vrhovni poveljnik zavezniških sil za Evropo)
SFOR - Stabilization Force (stabilizacijske sile v BiH)
SITREP - Situation Report (poročilo o situaciji)
SOFA - Status of Forces Agreement (Sporazum o statusu vojaških sil)
SOMA - Status of Mission Agreement (Sporazum o statusu misije)
SOP - Standing Operating Procedures (ustaljeni operativni postopki)
UL - Ustanovna listina
UNFICYP - United Nations Force in Cyprus
UNIFIL - United Nations Interim Force in Lebanon
UNTSO - United Nations Truce Supervision Organization
VS - Varnostni svet
ZN - Združeni narodi
Zobr - Zakon o obrambi
ZSSloV - Zakon o službi v Slovenski vojski
ZZZ - Zakon o zunanjih zadevah
ŽK – Ženevska konvencija

SLOVAR TUJIH IZRAZOV

- Soldier's Card (Priročnik za vojake)
- collateral damage (postranska škoda)
- transit agreements (sporazumi o prehodu)
- Guidelines for the Development of Rules of Engagement in United Nations Peacekeeping Operations (Navodila za razvoj pravil delovanja za mirovne operacije OZN)
- weapons states (položaj orožja)

IZJAVA O AVTORSTVU

Spodaj podpisani desetnik Modic Robert izjavljam, da sem avtor tega zaključnega dela.